

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Jak zapojit rodiče do environmentální výchovy v mateřské škole

Vypracovala: Ivana Panochová
Vedoucí práce: Ing. Lenka Smržová

České Budějovice 2014

PODĚKOVÁNÍ

Ing. Lence Smržové, vedoucí mé bakalářské práce, za odborné a metodické vedení, praktické rady, optimistický a lidský přístup a nesmírnou trpělivost, kterou projevila při konzultacích k obsahu mé bakalářské práce.

Evě Miglové, mé spolubojovnici ve studiu, za přátelskou podporu a souznění duší.

Dáše, Jitce, Lence, Martině, Míše, Lucii, Renče a Pavle – kolektivu naší MŠ za to, že to se mnou vydržely, nezatěžovaly mě malichernostmi, projevovaly zájem a pochopení a dokonce mi držely palce.

Milanovi, mému manželovi, za železné nervy a lásku, která mi během studia pomáhala překonávat pochybnosti a krizové momenty.

Rodině, přátelům a známým, kteří se mnou cítili, důvěřovali mým schopnostem a dodávali mi odvalu po celé období studia.

Zuzce, mé kamarádce, za poskytování azylu a zázemí v jejím bytě v Českých Budějovicích.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vykonala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovaných národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 28. března 2014

Ivana Panochová

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce pojednává o možných způsobech spolupráce mezi rodinou a mateřskou školou, o způsobech zapojení rodičů do aktivit školy a o tom, jak rodiče pro tyto aktivity získat. Teoretická část je zaměřena na představení principů programu Začít spolu, který nabízí konkrétní možnosti, jak realizovat na dítě orientovanou výchovu a vzdělávání v předškolním věku. Nosným prvkem tohoto programu je spolupráce s rodinou. Vzhledem k zaměření práce jde především o rozvoj spolupráce rodiny a školy v environmentální oblasti. V praktické části jsou potom popsány již fungující principy spolupráce v konkrétní mateřské škole a nově pak přímé zapojení rodičů v environmentálně zaměřených projektech Zdravé stravování a Živá zahrada.

Klíčová slova: program Začít spolu, rodiče, rodina, spolupráce, mateřská škola

ABSTRACT

In my bachelor thesis, I discuss possible ways of cooperation between a family and a nursery school. Specifically, the thesis deals with different ways of how to make parents involved in activities of a nursery school and how to make these activities for parents attractive. The theoretical part of my thesis introduces the basic principles of Step by Step educational program. This program offers concrete methods which help to put the pro-child oriented style of preschool education in practice. The essence of Step by Step program is in cooperation with a family. In accordance with the topic of my thesis, I focus mainly on the ways of cooperation between a family and a nursery school in the environmental area. In the practical part of my thesis, some of the principles of cooperation which already works in practice in the concrete nursery school are described; also, there are introduced new environmental projects Healthy Eating and Living Garden in which parents are involved directly.

Key words: Step by Step program, parents, family, cooperation, nursery school

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
I.	TEORETICKÁ ČÁST	10
2	SOUČASNÉ POJETÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V ČR.....	11
2.1	Cíle a úkoly současného předškolního vzdělávání	11
2.2	Osobnostně orientovaný model pojetí dítěte.....	12
2.3	Alternativní modely předškolní výchovy.....	13
2.3.1	Úloha učitelky v mateřské škole.....	14
3	VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZAČÍT SPOLU	15
3.1	Charakteristika programu Začít spolu	15
3.2	Aplikace programu Začít spolu v ČR.....	15
3.3	Základní principy programu	16
3.3.1	Hlavní záměry programu Začít spolu.....	17
3.4	Organizační formy výuky.....	18
3.4.1	Podnětné prostředí	18
3.4.2	Činnosti v CA	19
3.4.3	Rozdělení dětí při jednotlivých činnostech	21
3.4.4	Rozdělení rolí mezi pedagogy a dětmi	22
3.5	Zásady spolupráce s rodinou.....	22
3.6	Den v MŠ s programem Začít spolu	23
4	ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V MŠ.....	24
4.1	Výklad pojmu	24
4.1.1	Cíl environmentální výchovy	24
4.1.2	Vymezení pojmů ekologie, environmentalistika... ..	25
4.2	Pojetí environmentální výchovy v MŠ.....	26
4.3	Možnosti realizace EV v prostředí MŠ.....	27
4.3.1	Lesní pedagogika	27
4.3.2	Specializované programy pro žáky mateřských škol.....	27
4.3.3	Školní vzdělávací programy (ŠVP PV) – projekty	28
4.3.4	Škola v přírodě.....	29
4.3.5	Ostatní možnosti	29

II.	PRAKTICKÁ ČÁST	31
5	ZÁSADY SPOLUPRÁCE S RODINOU V KONKRÉTNÍ MŠ.....	32
5.1	Ranní úkol.....	32
5.2	Přítomnost rodičů ve třídě	34
5.2.1	Rozdílné vnímání nebo pohodlnost?.....	34
5.2.2	Rodičovská pravidla.....	35
5.3	Oregonská metoda a její význam	38
5.3.1	Charakteristika metody	38
5.3.2	Přípravná fáze.....	38
5.3.3	Konkretizace oblastí a okruhů.....	39
5.3.4	Organizace a průběh konzultací.....	41
5.4	Adaptační program	43
5.4.1	Charakteristika	43
5.4.2	Adaptace z pohledu rodičů a dítěte	43
5.4.3	Průběh adaptace	44
6	BUDOVNÍ ŽIVÉ ZAHRADY	45
6.1	Vznik a identifikace záměru, hledání správné cesty	45
6.2	Plán realizace záměru	46
6.2.1	Analýza současného stavu	46
6.2.2	Hledání problému.....	47
6.3	Zapojení rodičů do projektu.....	47
6.3.1	Sběr informací. Budou rodiče ochotní se do projektu zapojit?	47
6.3.2	Motivace. Jakým způsobem rodiče oslovit a získat pro projekt? Jaké zvolit informační nástroje?	53
6.4	Konkretizace záměru aneb Jak teorii změnit v praxi.....	57
6.4.1	Prvky na školní zahradu.....	57
6.4.2	Sporné body	58
6.4.3	Finanční náročnost záměru	59
6.4.4	Časový harmonogram činností.....	60
6.5	Průběh prací	61
6.5.1	Vytvoření záhonů a výsadba keřů	61
6.5.2	Kompostér, Hmyzí město	64
6.5.3	Přírodní schody	66

6.5.4	Pítko pro ptáčky	67
6.5.5	Krmítko pro ptáčky.....	68
6.5.6	Multifunkční herní sestava Jupiter	69
6.5.7	Další herní prvky.....	71
6.6	Závěrečná fáze – kontrola	71
7	ZDRAVÉ STRAVOVÁNÍ	74
7.1	Vznik a identifikace záměru, hledání správné cesty	74
7.2	Plán realizace záměru	75
7.2.1	Zásady správného stravování.....	75
7.2.2	Analýza současného stavu	76
7.3	Plán realizace	80
7.3.1	Hledání problému.....	80
7.3.2	Úprava jídelníčku.....	81
7.3.3	Zapojení rodičů do projektu.....	81
7.3.4	Rekapitulace projektu	85
7.4	Závěrečné hodnocení projektu	86
8	Závěr.....	87
9	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	88
10	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	91
11	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	92
12	SEZNAM PŘÍLOH.....	94

1 ÚVOD

Začínala jsem jako učitelka mateřské školy (dále jen MŠ) za hluboké totality. V té době byla MŠ chápána jako instituce, kde bylo nutné dítě účelově formovat. Význam byl přikládán řádu, disciplíně a kázni, které byly zárukou fungování v rámci nastolených norem. Samozřejmostí byl autoritativní a manipulativní přístup k dětem i rodičům. Vysoké počty dětí v homogenních třídách znemožňovaly rozvoj individuality dítěte, který ani nebyl žádoucí. Výchovné působení se zúžilo na poskytování kompletního servisu a zajištění bezpečnosti, tvořivost učitelky byla značně omezena, smysluplnost její práce zpochybněna.

Když se v roce 1994 objevily v ČR první vlašťovky s poselstvím principů programu Začít spolu, byla jsem tímto programem hluboce zaujata. Program má své kořeny vzniku v USA, ale postupem času byl transformován na české podmínky. V současné době je v praxi aplikován v českých školách v takové podobě, která podmínkám českého školství plně vyhovuje.

Program Začít spolu vychází z osobnostně orientovaného modelu pojetí dítěte a zahrnuje prvky Montessori systému, Waldorfské pedagogiky, Zdravé mateřské školy i Daltonského principu. Z hlediska všestranného rozvoje dítěte je dle mého názoru aplikace tohoto programu do předškolního vzdělávání přínosnější než jiné újeji a jednostranněji zaměřené programy nabízející pouze jednu určitou filozofii.

Cíle tohoto programu jsou plně ve shodě s cíli Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) a ve většině běžných MŠ lze s vybranými prvky tohoto programu bez problémů pracovat. Za největší přínos programu ovšem považuji vstřícný, respektující, chápající a partnerský přístup k rodině a rodičům, kteří nejsou pouhými návštěvníky či dokonce nezvanými hosty, ale stávají se vítanou a nedílnou součástí dění v mateřské škole.

Hlavním smyslem mé práce je představit praktické možnosti spolupráce s rodiči v běžných podmínkách MŠ a ukázat směr, kterým je možné se v této oblasti vydat. Zaměření na environmentální výchovu pak souvisí s životním stylem dnešní rodiny a lidstva vůbec.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do tří kapitol a celkovým rozsahem tvoří menší část. Vzhledem k tomu, že program Začít spolu představuje osobnostní model pojetí dítěte, považuji za důležité uvést v první kapitole Současné pojetí předškolního vzdělávání alespoň letmý náhled do této oblasti, neboť právě z tohoto modelu vychází.

Druhá kapitola Vzdělávací program Začít spolu je věnována popisu samotného programu, jeho vzniku, zásadám a principům, které jsou aplikovány v českém školství.

Třetí kapitola Environmentální výchova (dále jen EV) v MŠ stručně definuje EV a pojednává o možnostech pojetí environmentální problematiky v MŠ. S ohledem na praktické zaměření práce a její rozsah přináší v teoretické rovině pouze krátký vhled do této problematiky, který má být spíše úvodem pro praktickou část.

2 SOUČASNÉ POJETÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

2.1 Cíle a úkoly současného předškolního vzdělávání

Uvědomuji si, že komplexní výklad současného pojetí předškolní pedagogiky nebo osobnostního modelu pojetí dítěte přesahuje rámec této práce, nicméně považuji za důležité uvést alespoň letmý náhled do této problematiky.

Cílem předškolního vzdělávání podle § 33, Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen Školský zákon) je podpora rozvoje osobnosti dítěte předškolního věku tím, že se podílí na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů.

Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.

Dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2004, s. 7) je úkolem institucionálního předškolního vzdělávání v České republice (dále jen ČR) doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Předškolní vzdělávání má smysluplně obohacovat denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytovat dítěti odbornou péči. Mělo by usilovat, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání.

Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Jeho úkolem je proto rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat jej k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.

„V předškolním věku se postupně uvolňuje vázanost na rodinu a na dospělé. Děti navazují kontakt s vrstevníky. Při výběru kamaráda převažuje důraz na shodu v oblasti potřeb a zájmů. Ve vrstevnické skupině dochází k postupné diferenciaci rolí. Dítě se zde učí soupeřit i spolupracovat.“ (Vágnerová, 1999, s. 100–101)

2.2 Osobnostně orientovaný model pojetí dítěte

Co zjistíme při krátkém ohlédnutí do minulosti? Kdy se osobnost dítěte stala významným tématem ve společnosti? A co změna pohledu na dítě přináší pro budoucnost? To jsou otázky, které si klademe, na něž hledáme a nacházíme odpovědi. „Objevování dítěte a jeho dětství se stalo zajímavým tématem 20. století a bez nejmenších pochyb, byť s proměňujícími se akcenty, jím zůstane i nadále. Představuje závažnou oblast bádání, s dalekosáhlými důsledky pro vznik nejrůznějších aktivit sloužících potřebám dětí, pranýřujících nebezpečí, jímž jsou vystaveny, a apelujících na vytváření podmínek pro jejich optimální vývoj. Důležité jsou i podněty pro změnu školy tak, aby byla školou dítěti adekvátní. Objevování dítěte a jeho dětství má ale značný význam i pro porozumění člověku vůbec – pro řešení základních otázek antropologie jako vědy o člověku. Objevování dítěte ovlivňuje ve svých důsledcích naši vnímavost pro základní odpovědnost lidí vůči sobě navzájem, protože právě ve vztahu k dítěti nabývá tato odpovědnost umocněné naléhavosti.“ (Helus, 2004, s. 13, 14)

Podle Opravilové (2005, s. 38, 39) představuje osobnostně orientovaná výchova v současnosti hlavní nástroj proměny mateřské školy v duchu humanismu a demokracie a je zároveň východiskem pro možnost jejího rozvíjení na alternativních principech. Osobnostně orientovaná výchova mění nejen postoj k dítěti a metodám jeho výchovy a vzdělávání, ale i k rodině a ovlivňuje vztah mezi předškolní a počáteční výchovou ve škole. Podstatou osobnostně orientované výchovy je výchovné působení ve prospěch optimálního rozvoje dítěte, a to ve dvou základních směrech:

1. Dítě se stává východiskem i cílem výchovy. To znamená, že výchovné působení vychází z toho, jaké dítě je (jinak řečeno, jaké jsou vnitřní podmínky jeho rozvoje), a zároveň přihlíží k tomu, jakým se může stát (tedy jak lze tyto podmínky ovlivnit a případně změnit).

2. Výchovné působení se vyváženě orientuje na všechny strukturální složky dítěte, to znamená jeho stránku rozumovou, citovou, sociální i volní. Zvláštní důraz se klade na sebedůvěru, sebeúctu a sebehodnocení dítěte.

V osobnostně zaměřené výchově je zdůrazněno, že je již v předškolním období důležité otevírat dětem cestu k vědomí vlastní hodnoty, protože pokud ho nemá, trpí ono samo i jeho okolí.

Možná je na místě se zamyslet, jaký asi člověk vyrostě z dítěte, při jehož výchově je uplatňován osobnostní model a jak si takové dítě v životě povede. „Jestliže se dívám do budoucnosti, už před sebou nemám jako dřív lidi, kteří skládají zkoušky a po maturitě přecházejí ze střední školy na vysokou, ale jedince postupující od jednoho stádia nezávislosti k vyššímu vlastní příčinnosti, silou vůle, čímž se utváří jejich duševní vývoj.“ (Montessoriová, 2011, s. 10)

2.3 Alternativní modely předškolní výchovy

„Úsilí o naplnění hlavních zásad nové výchovy podporované kritickým postojem k běžné výchovné praxi postupně vedlo k zakládání alternativních škol s nabídkou alternativních systémů výchovy. Vznik těchto zařízení získal zájem a podporu rodičů, kteří do nich vkládali velké naděje a očekávání, že přinesou pro jejich děti skutečně novou, moderní, z pedagogického hlediska správnou výchovu a vzdělávání.

Vyhovující charakteristiku představuje přístup, podle něhož se jako alternativní mohou označit školy, které se částečně nebo zcela odlišují cíli, učebními obsahy, formami a metodami i organizací školního života od stávajících státních a veřejných škol.“ (Oprávilová, 2005, s. 40)

Také Průcha (2004, s. 20–21) uvádí, že alternativní školy jsou všechny školy, bez ohledu na zřizovatele, tedy školy soukromé, církevní a veřejné, které mají jeden podstatný rys – odlišují se od standardních škol, čili škol, které svými charakteristikami reprezentují určitou většinově zavedenou normu, standard. Odlišnost alternativních škol může spočívat v jiných způsobech organizace výuky nebo života dětí ve škole, kurikulárních programech (změny v obsahu nebo cílech vzdělávání), parametrech edukačního prostředí (například nestandardní architektonické řešení učeben), vztazích mezi školou a rodiči aj.

Přehled alternativních škol v ČR (Alternativní školy, ©2001–2014):

- Začít spolu
- Integrovaná tematická výuka
- Montessori
- Waldorf
- Zdravá škola
- Dalton
- Lesní/přírodní škola
- Domácí vzdělávání
- Dobrá škola

2.3.1 Úloha učitelky v mateřské škole

Mateřská škola (dále jen MŠ) je podle Opravilové (2002, s. 30) téměř jediným místem, které může zajistit ideální rovnováhu mezi nezbytně žádoucí mírou omezování, kterou s sebou nese výchova ve formálně vytvořené skupině, a svobodným rozvojem osobnosti a lidské jedinečnosti každého dítěte. Prvním člověkem, který může dítě v tomto období významně ovlivnit, je učitelka v MŠ.

Jaká by tedy měla učitelka vlastně být, o co by se měla v kontaktu s dítětem snažit? Jaké by měla mít vlastnosti a schopnosti? Co je pro dítě nejdůležitější? Opravilová (2005, s. 39) přikládá velký význam empatickému porozumění, při kterém vnímáme druhého člověka se všemi citovými složkami a významy tak, že se jím jakoby stáváme sami. Znamená to, že se učitelka dokáže vžít do stavu a naladění dítěte tak, aby mu dokázala porozumět. Měla by umět prožít jeho strach, zmatek nebo hněv, jako by byl její vlastní, ale přitom mu nesmí podlehnout. Snaží se jen zprostředkovat dítěti svoje porozumění a pomoci mu vyslovit to, co si samo neuvědomuje a vyslovit nedokáže. S pedagogem, který ve vztahu k dítěti nic nepředstírá, je pravdivý, citlivý, spolupracující a je si vědom toho, co právě prožívá, se dítě cítí dobře a bezpečně.

„Pocit bezpečí a lásky je totiž základní potřebou každého malého dítěte – cíl, ke kterému všechno směřuje. To znamená, že ze všeho nejvíce se dítě potřebuje cítit milováno a v bezpečí.“ (Herman, 2008, s. 111)

Odpořed' na otázku zda a jak může učitelka ovlivnit dětský svět, podává rovněž Svobodová (2010, s. 77), když uvádí, že učitelka je pro dítě jedním z prvních dospělých, se kterými se mimo okruh vlastní rodiny setkává. Její chování, komunikace, názory, to, co se jí líbí či nelíbí, co má ráda, co odsuzuje, to vše je pro dítě vzorem, který mu umožňuje vytvářet si hodnotovou orientaci ve světě.

3 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZAČÍT SPOLU

3.1 Charakteristika programu Začít spolu

„Vzdělávací program Začít spolu (dále jen ZaS), v mezinárodním označení Step by Step (dále jen SbS), představuje velmi otevřený vzdělávací systém. Umožňuje každé škole, každému učiteli přizpůsobit si jeho konkrétní podobu kultuře, zvykům a tradicím dané země, jejímu vzdělávacímu systému i potřebám konkrétních dětí. Začít spolu představuje pedagogický přístup, který v sobě spojuje moderní poznatky pedagogické a psychologické vědy spolu s osvědčenými vzdělávacími postupy (opírá se o konstruktivismus, učení Komenského, Montessoriové, poznatky o fungování mozku a procesech učení, obsažené v dílech Piageta, Vygotského, Eriksona, Gardnera...).

ZaS klade důraz na individuální přístup k dítěti, partnerství rodiny, školy a širší společnosti v oblasti výchovy a vzdělávání. Prosazuje a umožňuje inkluzi dětí se speciálními potřebami (dětí nadprůměrně nadaných, dětí s vývojovými poruchami, dětí s postižením, velmi se osvědčuje u dětí z různých etnických menšin). Využívá projektového učení, integrovanou tematickou výuku a podnětné prostředí ve třídě (netradiční členění třídy do tzv. center aktivit).

Již od MŠ se úspěšně pracuje se sebehodnocením (prostřednictvím portfolia a individuálního vzdělávacího programu) dětí, což posiluje pozitivní motivaci dětí k aktivnímu a samostatnému učení.“ (Step by step, ©Bez data)

3.2 Aplikace programu Začít spolu v ČR

„Kvalita tohoto programu je definována Mezinárodními ISSA standardy kvality pedagogické práce. Tyto Standardy splňují požadavky na kvalitu vzdělávání v zemích EU, jsou v souladu s trendy českého školství, s myšlenkami Rámcového vzdělávacího

programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) a Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) a slouží jako nástroj pro to, aby děti, které vzděláváme, byly připravené na život. Standardy představují základní znalosti, dovednosti, postoje a strategie učitelů, kteří se řídí filozofií programů orientovaných na dítě. V podstatě popisují klíčové kompetence učitele.

SbS ČR, o. s., je držitelem licence a práv na šíření a rozvoj vzdělávacího programu ZaS v České republice a vlastní autorizaci Mezinárodních ISSA standardů kvality pedagogické práce v ČR od mezinárodní asociace Step by Step ISSA International Step by Step Association (dále jen ISSA), které je členem.

V České republice je vzdělávací program Začít spolu (v mezinárodním označení Step by Step) realizován od roku 1994. V současné době je realizován ve více než 30 zemích světa (zejména střední, jihovýchodní a východní Evropy).“

(Step by step, ©Bez data)

3.3 Základní principy programu

Jak uvádí Gardošová, Dujková (2003, s. 11–12), program Začít spolu buduje základy pro postoje, znalosti a dovednosti životně důležité pro člověka, který se bude vyrovnávat s nároky a problémy 21. století. Připravuje děti na to, aby se v budoucnu aktivně zajímaly o učení, uměly se efektivně učit a učení je bavilo a nebylo pro ně spojeno s nadměrným stresem. Program Začít spolu vychází z osobnostně rozvíjícího modelu ve výchově a vzdělávání, který klade důraz na rozvoj možností a vlastní potenciál dětí, stojí na přesvědčení, že děti se nejlépe vyvíjejí, věnují-li se své činnosti (hře) celým srdcem. Důraz je kladen na úctu k dítěti, respekt a důvěru, vlastní prožitky a zkušenosti. Klíčový význam pro úspěšnost vzdělávání je pocit bezpečí a spokojenosti dítěte v mateřské škole. Pedagog je chápán jako autorita ve smyslu vyzrálé osobnosti a dítěti je spíše partnerem, pomocníkem a průvodcem na jeho cestě k poznávání, respektuje to, že každé dítě má právo být jiné – rozvíjet a učit se v rozsahu svých potřeb a postupovat svým tempem.

Hlavní cíle programu jsou jasně vymezeny (Gardošová, Dujková 2003, s. 16):

- Přijímat změny a aktivně se s nimi vyrovnávat;
- Kriticky myslet, rozpoznávat problémy a řešit je;
- Umět si vybírat a nést za svou volbu odpovědnost;
- Být tvůrčí, mít představivost;
- Sdílet zájem a odpovědnost vůči společenství (obci), zemi a prostředí, ve kterém žijeme;
- Vytvářet si zdravé životní návyky a postoje.

3.3.1 Hlavní záměry programu Začít spolu

Hlavními záměry programu Začít spolu (podle Gardošové, Dujkové 2003, s. 17) jsou: individuální přístup, vedení k samostatnému rozhodování, rozvíjení schopností, znalostí a dovedností dětí prostřednictvím plánované činnosti, center aktivit a pozorování, důraz na účast rodiny.

3.3.1.1 Individuální přístup

Individuální přístup umožňuje každému dítěti, aby se vyvíjelo vlastním tempem, stanovit pro každé dítě individuální plán, tematicky plánovat činnosti podle zájmu a potřeb dětí, vytvářet projekty a integrovat individuální cíle do obvyklých denních činností.

3.3.1.2 Vedení dětí k samostatnému rozhodování, k volbě a odpovědnosti

Dítě se samo rozhoduje, v jakém centru bude konkrétní den pracovat a s jakými pomůckami. Protože počet dětí v každém centru je omezen, dítě nemůže svou volbu změnit, aniž by omezilo volbu jiného dítěte. Nese za své rozhodnutí odpovědnost a hledá různé možnosti, jak ji přijmout.

3.3.1.3 Rozvíjení schopností, znalostí a dovedností dětí prostřednictvím plánované činnosti, center aktivit a pozorování

Co jsou vlastně Centra aktivit (dále jen CA) a na co je kladen důraz? Podle Gardošové, Dujkové (2003, s. 33–34) představují CA pracovní koutky pro práci s dětmi v malých skupinkách. Uspořádání prostoru ve třídě do CA má své opodstatnění pro kooperativní, integrované, činnostní a prožitkové učení. Tak se CA stávají dílnami, kde děti pracují s různými materiály a mohou je tvořivě

využívat. Materiál je vybírán tak, aby v dětech vzbuzoval zvědavost a lákal je k použití. CA by měla být vybavena tak, aby zde děti nacházely dostatek inspirace, nápadů, pomůcek a materiálů pro svůj rozvoj. Práce v malých skupinkách umožňuje dětem přirozeně komunikovat, samostatně nebo v kooperaci s kamarády řešit problémy, rozhodovat se, procvičovat si vyjadřovací schopnosti, akceptovat rozdíly mezi lidmi. Jsou tak vedeny k samostatnosti i ke spolupráci. Práce v CA umožňuje dětem, aby si hrály i pracovaly podle vlastních představ a vlastního výběru.

CA stimulují děti ke hře a práci. Jsou funkčně a esteticky vybavena, vhodně rozmístěna a ohraničena tak, aby zde děti měly soukromí pro práci, jsou jasně označena obrázkem, nápisem a počtem pracovních míst.

3.3.1.4 Spoluúčast rodiny

Program ZaS vychází z předpokladu, že při výchově dítěte má rodina primární a nezastupitelnou roli. Proto je důležité nabídnout rodinám dětí možnost spoluúčasti na výchově a také je při ní povzbuzovat. Podstatná část kontaktů mezi školkou a rodinou bude spíše neformálního charakteru a může probíhat různými způsoby.

3.4 Organizační formy výuky

3.4.1 Podnětné prostředí

Jednou z významných organizačních forem výuky v programu ZaS je podnětné prostředí, které tvoří pracovní koutky, tzv. centra aktivit, kde mají děti k dispozici materiály a pomůcky, vše dostupné a použitelné (Gardošová, Dujková 2003, s. 14–15).

Dělení CA podle Gardošové, Dujkové (2003, s. 36–60) na celkem 11 pracovních koutků – Domácnost, Ateliér, Dílna, Pokusy a objevy, Knihy a písmena, Dramatika, Kostky, Manipulační a stolní hry, Voda a písek, Hudba a Školní zahrada.

3.4.2 Činnosti v CA

3.4.2.1 Centrum Domácnost

CA Domácnost je pracovní koutek, kde děti vykonávají běžné činnosti související s přípravou pokrmů a stolováním. Děti zde rozvíjejí smyslové vnímání (chuť, čich a hmat) prožitkovými činnostmi (krájení, míchání, sypání, mazání, strouhání, mixování, zdobení, válení těsta) při vaření a pečení. Mimořádný důraz je kladen na bezpečnost.

3.4.2.2 Centrum Ateliér

Ve výtvarném ateliéru rozvíjí děti svou kreativitu, mohou zde komunikovat beze slov, uvolňovat citový přetlak a získávat pocit uspokojení z vytvořeného díla. Děti zde mohou pracovat individuálně nebo ve skupině, učí se samostatnosti a péči o svěřený materiál. Toto centrum umožňuje dětem prožívat radost i napětí a podporuje tvořivost, zvědavost, představivost a čínorodost dostatečnou nabídkou pomůcek a materiálů.

3.4.2.3 Centrum Dílna

V tomto technicky zaměřeném centru mají děti možnost pracovat s různým materiálem a nástroji, které slouží k výrobě nejrůznějších předmětů. Děti se učí manuálně pracovat a rozvíjet manuální zručnost. Osvojují si pracovní postupy a návyky. Pracovat mohou ve skupině nebo samostatně. Základním vybavením tohoto centra je pracovní stůl. Velký důraz je kladen na bezpečnost.

3.4.2.4 Centrum Pokusy a objevy

Toto centrum slouží k nejrůznějšímu pozorování, zkoumání, drobným pokusům, pěstování rostlin a objevování. K tomuto centru patří i koutek živé a neživé přírody, popř. péče o živé zvířátko. Koutek je vybaven přírodninami (kamínky, mušle, kůra, mech, listy) a pomůckami (lupy, mikroskop, zkumavky, sádra, baterky atd.). Děti zde mohou používat encyklopedie a naučné knihy z centra Knihy a písma.

3.4.2.5 Centrum knihy a písmena

Centrum Knihy a písmena slouží k podchycení zájmu o literaturu, čtení a psaní. V předškolním věku jde spíše o nápodobu čtení a psaní. Centrum Knihy a písmena je místo, kde děti vnímají mluvenou a psanou podobu písma, kde manipulací s knihou i písmeny se s písmeny pomalu seznamují a postupně je rozpoznávají na základě tvaru. Napodobování písma vede k poznávání znakových projevů historických i světových.

3.4.2.6 Centrum Dramatika

Zde probíhají především napodobivé a námětové hry. Děti hrou „na něco“ napodobují dospělé a učí se různým sociálním rolím. Rozvíjejí své schopnosti zvládat různé situace a chápat je. Dítě tak lépe porozumí tomu, co má a nemá rádo, vyzkouší si svou schopnost vést a přesvědčovat, nebo naopak spíše se nechat vést a následovat, souhlasit. To vše pomáhá dítěti vytvořit si představu o sobě a je základem samostatného myšlení.

3.4.2.7 Centrum Kostky

Z kostek může dítě stavět, cokoli chce, z kostek nelze stavět „chybně“ ani „správně“, protože stavba dítěte je projevem sebevyjádření, rozvoje představivosti, fantazie a tvořivosti. Děti si zde procvičují jemnou a hrubou motoriku, zvyšují sebedůvěru, rozvíjejí sociální a jazykové dovednosti, učí se chápat prostorové vnímání, výšku a váhu, rozpoznávat tvary, spolupracovat a celkově rozvíjet inteligenci a kooperaci.

3.4.2.8 Centrum Manipulační a stolní hry

Centrum Manipulační a stolní hry je zaměřené především na rozvoj jemné motoriky, fantazie, trpělivosti, vůle pro dokončení díla, poznávání barev, geometrických tvarů, číslic, zvířat, rostlin, druhů práce. Rozvíjí se zde matematické představy, jazykové a sociální dovednosti. Při společenských hrách se děti učí barvám, počítání, dodržování pravidel, sebeovládání, kooperaci, radosti ze hry, přijímání úspěchu i neúspěchu a vyrovnání se s ním.

3.4.2.9 Centrum Písek a voda

Centrum Písek a voda je umístěno samostatně v nepropustném kontejneru. Kontejner obsahuje písek jako na pískovišti. Děti tak mohou s tímto přirozeným, hmatově zajímavým materiálem pracovat nejen sezónně, ale po celý rok. Centrum podporuje rozvoj kreativity, fantazie, trpělivost a soustředění a představuje pro děti možnost, jak získat pocit uspokojení z vytvořeného díla. Kontejner může být také naplněn vodou nebo lze oba materiály kombinovat.

3.4.2.10 Centrum Hudba

Centrum Hudba je prostředkem komunikace, zábavy, poučení i relaxace, je silným zdrojem emocí a prostředkem posílení rozvoje sociálního citění. Hudba pomáhá dětem rozvíjet hlavně oblast citovou, protože je silným zdrojem emocionálních prožitků. Děti na hudbu reagují intuitivně a pohybem vyjadřují radost a nadšení. Hudba podporuje jazykový vývoj, uvolňuje napětí, rozvíjí schopnost zapamatování, motoriku, koordinaci pohybů, napomáhá rozvoji myšlení a fantazie.

3.4.2.11 Centrum Školní zahrada

Centrum Školní zahrada je místem pro kontakt s přírodou, obohacuje všechny oblasti dětského vývoje. Venkovní prostředí je místem, kde se děti mohou mnohému naučit, získat nové zážitky a zkušenosti. Prostor školní zahrady by měl poskytovat:

- prolézačky pro zvyšování koordinace a obratnosti dětí,
- pískoviště s různými pomůckami – bábovičky, lopatky, misky, sítko aj.,
- prostor pro atletické a míčové hry – zvyšují pohyblivost a vytrvalost dětí,
- tiché místo, kde mohou děti relaxovat, pozorovat okolí, hrát si s panenkami, prohlížet časopisy aj.

3.4.3 Rozdělení dětí při jednotlivých činnostech

Podle Gardošové, Dujkové (2003, s. 15) představuje program vyváženě zastoupené frontální, skupinové i individuální činnosti. Dětem se zde nabízí kooperativní učení, čili učení založené na spolupráci dětí při řešení společných

problémů a konfliktních situací. Děti se učí rozdělovat sociální role, napláňovat si činnost, pomáhat si, radit si, vyvíjet společné úsilí, kontrolovat jeden druhého aj. Další formou práce je prožitkové učení, kdy se dítě učí na základě zkušeností a prožitku. Při tomto typu činnostního učení má dítě možnost objevovat, spontánně se projevat, má zde prostor pro kreativitu a aktivitu aj. Na tomto prožitkovém učení je založeno integrované učení se hrou a činnostmi, které se provádí převážně v centrech aktivit, a spočívá ve vyhledávání tématu, které je dětem blízké a umožňuje jim dosahovat formulovaných cílů programu. Poslední formou je učení se dětí navzájem od sebe, které je velmi efektivní.

3.4.4 Rozdělení rolí mezi pedagogy a dětmi

V programu se uplatňují řízené, ale i volnější formy práce, které převládají a jsou postavené na pozitivní atmosféře ve skupině, vzájemné důvěře a dodržování daných pravidel, bez kterých nemůže existovat žádná demokratická společnost. (Gardošová, Dujková, 2003, s. 15)

„Učitelky mateřských škol znají případy dětí, které se ve školce chovají dobře, přijímají a respektují řád a pravidla a při tom jejich rodiče tvrdí, že doma ničí hračky a chovají se agresivně. Nespolehlivé, nepevné hranice vyvolávají v dětech pocity nejistoty a ohrožení. Existuje výrazná souvislost mezi úzkostí a agresí, které jsou označovány za rodné sestry. Již od předškolního věku je třeba mluvit s dětmi o pravidlech, limitech, řádu a dávat jim příležitost, aby se na jejich tvorbě podílely, nestanovovat hranice pro děti, ale s dětmi!“ (Kopřiva, Nováčková, Nevolová a Kopřivová, 2008, s. 194)

3.5 Zásady spolupráce s rodinou

Jak uvádí Gardošová, Dujková (2003, s. 121), program ZaS vychází z předpokladu, že při výchově dítěte má rodina primární a nezastupitelnou roli. Proto je důležité nabídnout rodinám dětí možnost spoluúčasti při výchově dětí v mateřské škole a také je při ní povzbuzovat.

Přímá forma spolupráce rodičů v programu může probíhat zapojením rodičů do činností ve třídě, společnými konzultacemi učitele s rodiči, návštěvami učitele v domácím prostředí dítěte, dohodami mezi rodinou a školou, tvorbou individuálních

plánů pro děti, variabilitou času odchodu a příchodu dítěte do MŠ, půjčováním hraček a knih, pomocí při pořádání akcí pro děti, jako jsou návštěvy divadla, zoo, ozdravné pobyty u nás i v zahraničí, školy v přírodě, návštěvy bazénu, jazykové kurzy, výlety, exkurze.

Nepřímá forma spolupráce s rodiči podle Gardošové, Dujkové (2003, s. 121–124) je následující: informační nástěnky, zápisníky dětí, dotazníky, zpravodaje a školní časopis vydávaný v mateřských školách pro rodiče.

Jednou ze specifických forem spolupráce v programu ZaS je také pravidelné hodnocení pokroků dítěte Oregonskou metodou. „Jedná se o složitější metodu hodnocení vývoje dětí a pro práci s ní je nutné absolvovat vzdělávací seminář s tímto zaměřením (zajišťují tréninková centra Step by Step). Metoda obsahuje některé unikátní prvky, které se ve většině nástrojů hodnocení nenacházejí. Patří mezi ně větší důraz na sociální a osobnostní vývoj vedle vývoje poznávacího. Dále se klade důraz na hodnocení herních schopností, ponechává prostor pro záznam pozorování a popisné komentáře.“ (Gardošová, Dujková, 2003, s. 97).

3.6 Den v MŠ s programem Začít spolu

Průběh dne popisuje Gardošová, Dujková (2003, s. 19 –32) od příchodu dětí do MŠ až do jejich odchodu domů. Po příchodu dětí do MŠ čeká děti i rodiče ranní úkol (dále jen RÚ), který navazuje na pozdější činnosti v CA a reflektuje téma týdne. Po jeho splnění mají děti prostor pro spontánní hru. Mezi osmou a devátou hodinou mají děti připravenou svačinu, kterou si vezmou samostatně. Po svačině následuje ranní kruh (dále jen RK), kde se děti seznámí s činnostmi, které je čekají v CA a navazují na téma dne. Po RK se obvykle zařazuje tělovýchovná chvilka. Pro práci v CA si každé dítě vezme svoji značku, zvolí si jedno CA a svůj symbol připevní ke zvolené činnosti na nástěnce. Po ukončení činností v CA se opět sejdou v kruhu, kde hodnotí, jak se jim pracovalo, co se jim povedlo nebo nepovedlo. Následuje pobyt venku a po návratu je čas na oběd. Děti si samy prostírají, obsluhují se a po jídle uklízí nádobí. Mohou si vzít tolik jídla, kolik sní. Kdykoliv má dítě žízeň, může se samo obsloužit. Děti, které jsou v MŠ více než šest hodin, potřebují čas na odpočinek nebo spánek. Je tolerována

i snížená potřeba spánku. Děti pak provozují tiché činnosti, aby ostatní nerušily. Odpolední činnosti před odchodem domů si děti vybírají samy.

4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V MŠ

4.1 Výklad pojmu

Z věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, ©2013–2014):

- Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (dále jen EVVO) vychází z anglického termínu environmental education, kde environment znamená životní prostředí a education se chápe jako vzdělávání, výchova či osvěta všech typů cílových skupin, od nejmenších dětí po dospělé.
- EVVO zahrnuje činnosti a aktivity probíhající ve školách a školských zařízeních (formální vzdělávání), v rámci volnočasových aktivit (neformální vzdělávání) i v rámci neorganizovaného volného času jednotlivců (informální učení) zaměřené na oblast životního prostředí.
- EVVO klade důraz především na poznávání životního (přírodního i umělého) prostředí (člověka), na uvědomování si nezbytnosti zachování podmínek života, na poznávání vztahu člověka a životního prostředí.
- EVVO dále souvisí nebo se významově překrývá s pojmy environmentální výchova, ekologická výchova, vzdělávání pro udržitelný rozvoj a dalšími.
- Oblast EVVO zaměřená na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálními i lokálními) je označována jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj (dále jen VUR)
- Základní rámec pro EVVO vychází ze strategického dokumentu, Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR, který byl přijat usnesením vlády č. 1048/2000.

4.1.1 Cíl environmentální výchovy

Cíle environmentální výchovy zmiňuje Činčera (2007, s. 12) jako porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti ve městě i na venkově, příležitost

dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí a tvoření nových vzorců chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícných k životnímu prostředí. Vychází přitom ze závěrů První mezivládní konference o EV z roku 1977 v Tbilisi, kde byly cíle poprvé zformulovány.

Podle Máchala (2007, s. 15) je cílem environmentální výchovy zvyšování spoluodpovědnosti lidí za současný i příští stav životního prostředí a přírody, rozvoj tvořivosti, citlivosti a vstřícnosti lidí k řešení problémů péče o přírodu, utváření ekologicky příznivé hodnotové orientace a hledání příčin ekologické krize a cest k jejímu řešení.

Z formulace Léblové (2012, s. 16–17) vyplývá, že cílem environmentální výchovy je člověk s rozvinutým zájmem o přírodu, s touhou ji poznávat a potřebou ji aktivně ochraňovat s tzv. environmentální senzitivitou.

4.1.2 Vymezení pojmů ekologie, environmentalistika...

Význam jednotlivých pojmů nám objasňuje Léblová (2012, s. 15):

- Ekologie je biologická věda, která se zabývá vztahem organismů a jejich prostředí a vztahem organismů navzájem. Ekologický je synonymum pro šetrný k přírodě.
- Environmentalistika zkoumá působení člověka na ekosystémy. Její náplní je ochrana životního prostředí, prevence znečišťování životního prostředí a náprava a prevence škod vzniklých působením lidí. Zahrnuje i hospodaření s energiemi, využívání přírodních zdrojů a péči o zdraví lidí.
- Environmentální výchova má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu.
- Výchova k udržitelnému rozvoji je další termín používaný ve světě. Rozumíme jím odmítnutí konzumu a přijetí zdravého životního stylu. Předpokládá široké

a hluboké pochopení zákonitostí vývoje společnosti v oblasti sociální, ekonomické, kulturní...

4.2 Pojetí environmentální výchovy v MŠ

V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (2004, s. 19 – 20) je environmentální výchově (dále jen EV) věnováno nejvíce pozornosti v oblasti Dítě a svět. Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí (počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu) a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. Environmentální aktivity mohou být realizovány ve všech oblastech, protože je to téma průřezové.

Ani Léblová (2012, s. 16–17) význam EV v MŠ rozhodně nepodceňuje a za nejdůležitější považuje osobní zkušenost dětí s přírodou, možnost vnímat přírodu všemi smysly a zažívat přírodu jako prostor pro poznávání a učení, hry a relaxaci. Děti v předškolním věku mají velkou šanci vytvořit si správný nekonzumní postoj k přírodě, protože ještě nemají zažité špatné návyky. Příroda totiž není jen kulisou našeho života, ale je jeho důležitou součástí a my lidé jsme zároveň součástí přírody.

Podobně Strakatá (2009, s. 4) si velmi dobře uvědomuje význam EV v MŠ, když vysvětluje, že cílem vzdělávacích činností není vychovat z dětí budoucí přírodovědce, ale naučit je vnímat přírodu, chápat její význam a důležitost a umět se k ní chovat ohleduplně. Pozitivní vztah k živočišné i rostlinné přírodě velmi významně ovlivňuje kladné sociální vztahy mezi dětmi. Předškolní období je tzv. období vtisku a je tedy nutné si uvědomit, že pokud se děti naučí pozitivnímu vztahu k přírodě, ponesou si toto vědomí i do budoucnosti.

Pro vybudování základního environmentálního povědomí je důležité rovněž pojetí environmentální výchovy. Jak zmiňuje Činčera (2007, s. 59), environmentální výchovu nelze založit na náhodně zařazených a zaměřených aktivitách, ale na dobře promyšlených koncepčních programech. Jen tak je zachován logický sled aktivit, které různými způsoby a formami práce systematicky směřují k vytčenému cíli a počítají s určitou návazností.

4.3 Možnosti realizace EV v prostředí MŠ

Nejdůležitějším záměrem EV je snaha obnovit vztah dětí k prostředí, kde žijí. Je důležité, aby získaly komplexní praktický vztah k přírodě, seznámily se s tradicemi lidové kultury a pochopily jejich význam. Apel je dáván na vzdělání a výchovu moderního člověka k trvale udržitelnému životu na Zemi. Proto je důležité vyhledávat nejrůznější formy a možnosti – navazovat spolupráci s odborníky, pedagogy, školami různých stupňů, folklórními soubory i místními znalci, pamětníky a pokračovateli tradic v okolí blízkém i vzdáleném a především najít pochopení i pomoc pro tyto aktivity u rodičovské veřejnosti. Forem realizace existuje celá řada, ale v této práci zmíním podle Činčery (2007, s. 18–19) nejužívanější prostředky.

4.3.1 Lesní pedagogika

Lesní pedagogika se soustředí na poznávání funkcí lesa a na vytváření vztahu dětí k lesu, základem je přímý kontakt s přírodou.

"Rodiče a vychovatelé se setkávají s dětmi, které vyjadřují strach, štitivost či nepohodlí při přímém kontaktu s přírodou. Odmítají si sednout do trávy, zout si boty při přebrodění potoka, dotknout se slimáka nebo brouka, přespát v lese. Jsme svědky situací, kdy samotná chůze terénem je pro děti náročná, neznámá, nechtějí se dotknout stromu, aby se ho přidržely, apod. Takové nepříjemnosti přitom mohou potkat i děti, které doma u filmu vyjadřují velký soucit s ohroženou přírodou nebo mají z četby encyklopedií hluboké znalosti o světě zvířat. Pocit bezpečí a pohodlí v přírodě tedy souvisí s jinou stránkou vztahu k přírodě. Můžeme ji souhrnně označit jako schopnosti a dovednosti pro kontakt s přírodou." (Ekopsychologie, ©2014)

Jednou z možností, jak je zbavit tohoto strachu je lesní mateřská škola. „Les je jako jedno velké hřiště a příroda jako moudrá učitelka – trpělivá, přívětivá i nesmlouvavá. Děti ve věku tří až šesti let, které jsou nejčastějšími návštěvníky lesních MŠ, najdou v přírodě to, co právě potřebují.“ (Asociace lesních MŠ)

4.3.2 Specializované programy pro žáky mateřských škol

Jednou z dalších možností jsou bezesporu specializované programy pro mateřské školy, které pořádají různá ekologická centra a střediska. Tato centra

představují jednoduché ekologické simulace, ilustrující základní ekologické principy. Pomocí různých tvořivých aktivit mají za cíl vzbudit u dětí zájem o přírodu, vybudovat základy hodnotového žebříčku přátelského k životnímu prostředí.

Pražské děti mohou využívat Středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy, Toulcův dvůr. Toto středisko vzniklo v roce 1994, je provozováno neziskovou organizací Zájmové sdružení Toulcův dvůr.

„K Toulcovu dvoru náleží cca 8,5 hektaru přírodního areálu. Rozkládá se pod Toulcovým dvorem směrem k Zahradnímu městu až k potoku Botič. Areál slouží návštěvníkům k relaxaci, dětem a školám k výuce, našim domácím zvířatům k pastvě. Je součástí přírodního parku Záběhlice – Hostivař, jehož smyslem je chránit krajinný ráz. V Přírodním areálu se v současnosti nachází pestrá škála stanovišť. Můžete vidět les, louku, mokřad, podmáčenou olšinu, pole, sad i pastviny.

Taková pestrá krajinná mozaika je ideální pro ekologickou výchovu, akce pro veřejnost s přírodní tematikou i pro každého návštěvníka. Areál Toulcova dvora je cennou součástí přírodního parku a spolu s přírodním korytem Botiče a Třešňovkou tvoří klidný kout zeleně mezi vši okolní sídlištní zástavbou.“ (Toulcův dvůr, ©Bez data)

4.3.3 Školní vzdělávací programy (ŠVP PV) – projekty

Další možností jsou projektově zaměřené ŠVP PV. Projektová metoda v předškolním vzdělávání by měla brát ohled na potřeby dětí získávat nové zkušenosti, poznatky a schopnosti, měla by navozovat cílenou vzdělávací činnost, a to nejen teoretickou, ale především praktickou. V mateřské škole můžeme využívat různé druhy projektů. Jako velmi vhodné se jeví projekty krátkodobé, které vychází z aktuálních situací v mateřské škole a slouží jako určitá příprava před danými aktivitami, např. návštěva knihovny, ZOO, výlet za kulturní památkou nebo oslava konkrétních slavností, svátků či narozenin. Nejsou však vyloučeny ani projekty dlouhodobé, které mohou prolínat jednotlivé činnosti dětí (RVP, ©2012).

Pokud budeme v MŠ realizovat projekt s environmentální tematikou, získají děti prostřednictvím činnostního a prožitkového učení základy k neformálnímu, otevřenému a odpovědnému postoji k životnímu prostředí.

4.3.4 Škola v přírodě

„Škola v přírodě představuje jednu z tradičních forem výuky a výchovného působení školy na žáky. Původně byly školy v přírodě pořádány především jako ozdravné akce pro zotavení žáků z lokalit se zhoršenými podmínkami životního prostředí. Školy v přírodě mají pro děti velký význam z hlediska zdravotního i výchovně vzdělávacího“. (RVP, ©2012)

Dnes má pobyt v přírodním prostředí pro děti spíše environmentální význam. Děti mohou při takovém výjezdu přírodu více poznávat a zkoumat a lépe si uvědomují její význam v kontextu s její ochranou. Je optimální, pokud pedagogové využijí pobyt v přírodě k realizaci předem naplánovaných EV aktivit.

4.3.5 Ostatní možnosti

4.3.5.1 Živá zahrada

Živá zahrada je vlastně kouskem živé přírody ve specificky upraveném prostředí školní zahrady. Podle podmínek školy si děti mohou v praxi vyzkoušet v pěstování bylin, ovoce, zeleniny, sledovat jejich růst a zrání, pozorovat v přirozeném prostředí některé živočišné druhy, seznámit se s chovem některých druhů domácích zvířat nebo pochopit systém kompostování.

4.3.5.2 Přírodní učebna

Přírodní učebna bývá koncipována jako oboustranná tabule s informacemi o aktuálním přírodním tématu. Můžeme na ni umístit např. plán naší živé zahrady s vyznačením jednotlivých stanovišť, naučné stezky nebo mapku přírodního areálu s výskytem živočišných a rostlinných druhů v dané oblasti, jejich obrázky a popisem.

4.3.5.3 Naučné filmy

Naučné filmy mají nezastupitelnou úlohu v tom, jak přiblížit dětem jinak nedostupné přírodní děje nebo živočišné a rostlinné druhy. Jde o oblíbenou formu sdělování informací a děti mají takové zpestření rády. Film je vhodné využít jako motivační úvod k následné diskuzi. Film použitý k výuce by měl být krátký a měl by být doplněn vysvětlujícím komentářem, který umocní jeho didaktické využití.

4.3.5.4 Komunitní kruh

Zde mají děti příležitost vyjádřit se k danému tématu formou řízené diskuze. Pro EV má tato forma hned několik efektů – dítě zde má možnost prezentovat svůj názor a na základě řízené diskuze ho obhájit nebo přehodnotit.

4.3.5.5 Přednášky a encyklopedie

Jde o pasivní formu získání informací a je vhodné tyto metody oživit souvisejícími aktivitami, které mohou děti vykonávat.

4.3.5.6 Didaktické hry

Jsou založené na podobném principu jako společenské her a slouží spíše k upevnění již získaných poznatků. Hry jsou určeny pro menší či větší skupinky hráčů a s jejich pomocí můžeme dětem vysvětlit nejrůznějších EV pojmy (pexeso, loto, puzzle atd.).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je zaměřena na přímé zapojení rodičů do konkrétních aktivit, které vedou rodiče k osvětě v oblasti environmentální výchovy v podmínkách konkrétní MŠ. Tato část je rozdělena na tři hlavní kapitoly.

V první kapitole Zásady spolupráce s rodinou představují již nastavené a fungující principy spolupráce s rodinou v konkrétní MŠ. Druhá kapitola popisuje zapojení rodičů v projektu Živá zahrada a třetí kapitola popisuje zapojení rodičů v projektu Zdravé stravování.

Poslední dvě kapitoly popisují vznik vybraných aktivit a mapují jejich průběh od zahájení činností až po jejich ukončení. Z průběhu aktivit je vytvořena fotodokumentace, která je včleněna do textu této práce. V samostatných přílohách naleznete naskenované dokumenty a informace pro rodiče. Pro lepší názornost jsou některé tabulky umístěny přímo v textu.

5 ZÁSADY SPOLUPRÁCE S RODINOU V KONKRÉTNÍ MŠ

5.1 Ranní úkol

V naší mateřské škole klademe důraz na účast rodiny na výchovně vzdělávacím procesu dětí. Rodiče k nám do MŠ mohou přijít kdykoli během dne a pozdravit své děti nebo s nimi pobýt v herně. Nejčastěji ale tráví čas ve třídě při příchodu do MŠ, kdy s dětmi plní ranní úkol, nebo při odpoledním vyzvedávání dětí. Ranní úkol směřujeme k jednoduchým aktivitám, abychom rodiče, spěchající do zaměstnání, neodradili od jeho plnění neadekvátní časovou náročností. Úkoly mají různou podobu podle aktuálního tématu, které s dětmi probíráme, a učitelky mohou plně využít svou kreativitu. Znění úkolu učitelka napíše, popř. nakreslí na papír formátu A4, doplní pozdravem a upřesněním dne: Dobrý den, dnes je čtvrtek 13. března a Vás čeká tento úkol... Pěkný den. Úkoly mohou mít např. toto znění:

- Vyber z předložených geometrických tvarů trojúhelník.
- Vyber z barevných kostek červenou.
- Ukaž, který strom na obrázku je listnatý.
- Přejdi do třídy po vyznačených šipkách.
- Prolez tunelem.
- Přiřaď mládě ke zvířecí mamince.
- Srovnej kostky podle velikosti.
- Vyber počáteční písmeno svého jména.
- Řekni, které zvíře štěká, a předved' zvuk.
- Vytleskej název své třídy – Zelená třída.
- Nakresli paprsek ke sluníčku na obrázku.

Úkol je připraven na k tomu určeném stolku před vstupem do třídy. Úlohou rodičů je přečíst dětem zadání a podle věku dítěte se podílet na splnění úkolu, nebo ponechat provedení úkolu zcela na dítěti.

Zpočátku považovali někteří rodiče tuto aktivitu za zdržování, protože každé ráno

zažívají stres, aby před příchodem do zaměstnání vše stihli. Na to, jak se cítí jejich dítě, které začíná den s vědomím, že je příčinou jejich nespokojenosti, nepomysleli. Snažili jsme se rodičům vysvětlit smysl ranního úkolu z pohledu dítěte, které si při společné práci uvědomuje svou důležitost, protože rodiče tak dávají najevo svůj zájem o to, jak dítě bude trávit svůj den, projevují respekt ke světu dítěte a stávají se jeho nedílnou součástí. Současně mají příležitost poskytnout svému dítěti čas pro nenásilné odloučení a optimističtější začátek dne.

Nejlépe to spěchajícím rodičům vysvětlili samy děti, které byly jejich přístupem nejvíce zklamány a dávaly jim najevo, že jiné děti mají rodiče mnohem vstřícnější. Těší nás, že dnes je tato aktivita samozřejmostí. Není výjimkou vidět rodiče, jak ráno skáčou po barevných kamenech nebo vybarvují dinosaury.

Obr. č. 1 – Ranní úkol. Zdroj – z vlastní fotodokumentace MŠ.

Někteří rodiče dodržují s dětmi zavedené rituály a následují děti do třídy, kde si společně s dítětem postaví puzzle, domeček z lega nebo jen počkají na pokyn dítěte, že je připravené se rozloučit. Když někdy nastanou organizační komplikace a učitelka nestihne úkol připravit, jsou to právě rodiče, kteří ho vyžadují. Celkově jsme díky této aktivitě zaznamenali klidnější průběh předávání dětí bez emočního vypětí a stresujících momentů pro děti, rodiče i učitelky.

5.2 Přítomnost rodičů ve třídě

5.2.1 Rozdílné vnímání nebo pohodlnost?

Je zajímavé, že se u svých kolegyně z jiných mateřinek setkávám s nepochopením až despektem, protože převládající názor na přítomnost rodičů ve třídě je spíše negativní. Kolegyně z MŠ se standardním zaměřením mi doslova řekla, že si nedovede představit, že by jí rodiče courali po třídě a kontrolovali, co dělá; jiná byla přesvědčená o tom, že by se nemohla v přítomnosti rodičů chovat přirozeně; další, že by děti přítomnost rodičů zneužívaly, že rodiče nemají ve třídě co dělat, že ona jim do práce také nechodí, že by to neodsouhlasila hygiena nebo nedovolila ředitelka – ale ani jedna nebyla ochotná si svůj názor ověřit a vyzkoušet v praxi nebo se přijít podívat tam, kde to funguje. Jejich názor respektuji, ale nejde spíše o pohodlnost stereotypu?

Osobně jsem toho názoru, že právě vstřícný, respektující, chápatelý a partnerský přístup k rodičům, kteří nejsou pouhými návštěvníky či dokonce nezvanými hosty, ale stávají se vítanou a nedílnou součástí dění v mateřské škole, je důležitým předpokladem vzájemné součinnosti. Z hlediska nastolení vzájemné důvěry mezi rodinou a školou a pro dosažení jednotného výchovného působení na dítě považuji význam přímého zapojení rodičů do činností v MŠ v tomto směru za stěžejní.

Obr. č. 2,3 – Rodiče ve třídě. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

Jsem přesvědčená, že neděláme s dětmi v MŠ nic, co by rodiče nemohli vidět. Naopak mám dnes už téměř pětiletou zkušenost, že pobyt rodičů ve třídě děti i rodiče uklidňuje a upevňuje jejich důvěru k nám, pedagogům. Rodiče vidí, jak s dětmi pracujeme, jak se k nim chováme, jak řešíme problémové situace, mají možnost sledovat děti při svačině či obědě, doprovázejí nás na pobyt venku či mimoškolní

aktivity a dokonce vyslovují obdiv nad tím, že si s jejich dětmi dokážeme poradit lépe než oni sami. My se zase méně formální cestou dozvíme o rodinném prostředí dítěte mnohem více informací, které bychom jinak získávali jen obtížně. Je samozřejmé, že i přítomnost rodičů ve třídě se řídí určitými pravidly, aby mohla být zachována kontinuita vzdělávacího procesu.

5.2.2 Rodičovská pravidla

Ze zkušenosti víme, že rodiče nová situace, kdy mohli se svými dětmi a za svými dětmi do tříd, vedla zpočátku k nepochopení jejich úlohy. Maminky se ve třídě scházely, ale namísto aktivního zapojení do výchovně vzdělávací práce nebo pomoci učitelkám vytvářeli debaťní kroužky, kde si vyměňovaly zkušenosti a informace. Skupinka o počtu 3 – 4 maminek, které si sebou přivedly mladší sourozence docházejících dětí, dokázala aktivity učitelky nejen narušit, ale rozptylováním pozornosti množstvím podnětů a požadavků přímo ohrozit dohled nad svěřenými dětmi. Navíc nebylo jasné, kdo za děti přítomných rodičů nese odpovědnost, protože maminky se sice pohybovaly ve třídě, ale fakticky si děti nevyzvedly, takže očekávaly, že za děti má stále odpovědnost učitelka. Učitelky si zase nebyly jisté, který okamžik mají považovat za předání dítěte rodičům, a tím i předání odpovědnosti za něj, zda je to okamžik, kdy rodiče do třídy pro dítě přijdou, nebo ten, kdy ze třídy s dítětem odejdou. Nezbytné bylo i vyřešit, jak se mají rodiče ve třídě chovat, aby co nejméně narušovali vzdělávací proces a nevhodnými projevy neohrožovali bezpečnost dětí. Bylo nutné najít vhodné řešení, které by vyhovovalo rodičům i pedagogům.

5.2.2.1 Proces tvorby pravidel

Tento chaos se nám podařilo vyřešit na setkání s rodiči, kde jsme jim přednesli náš pohled na věc a požádali je v zájmu zajištění bezpečnosti jejich dětí o pomoc. Vycházeli jsme ze stejného předpokladu jako u dětí, a sice toho, že rodiče budou pravidla snáze respektovat, budou-li jejich spolutvůrci.

Samotný proces tvorby probíhal spíše na bázi workshopu než klasického setkání s rodiči. K dispozici jsme měli flipchart, já jsem se ujala role moderátora a zapisovala návrhy rodičů i pedagogů. Návrhy jsme pak rozčlenili a hlasovali o jejich důležitosti. Ty

návrhy, které dostaly nejvíce hlasů, rodiče zformulovali do podoby, která podíl na jejich tvorbě jasně ilustrovala.

Následně je jedna z maminek přepsala na počítači, vyvěsila na informační nástěnky v šatnách tříd a poskytla nám je v elektronické podobě. Protože se rodiče na tvorbě pravidel podíleli, nejsou to pravidla pro rodiče, ale rodičovská pravidla. Tak vznikla pravidla pro pobyt rodičů ve třídě, která jsme později doplnili o role rodičů.

5.2.2.2 Výsledná podoba rodičovských pravidel:

- Dokud dítě nepředám osobně učitelce přímo ve třídě, jsem za něj zodpovědná/zodpovědný.
- Účastním se ranního úkolu s dítětem, abych mu zpříjemnila/zpříjemnil vstup do nového dne.
- Neodbývám své dítě, dodržuji rituály loučení s dítětem, nestresuji dítě. Ani mně by se to nelíbilo.
- Splním, co dítěti slíbím, sám také nemám ráda/rád, když se sliby neplní.
- Jsem důsledná/důsledný nejen k dítěti, ale i k sobě, nevymlouvám se na okolnosti.
- Spolupracuji s pedagogy v rámci dodržování zásad programu Začít spolu.
- Jako rodič respektuji druhého (jiného rodiče, dítě, učitelku...).
- Jdu dítěti příkladem v chování i komunikaci, vím, že se dítě učí nápodobou.
- Předávám důležité informace ze školky manželce/manželovi, nenechávám si je pro sebe.
- Víím, že dítě má ve školce dostatek jídla, a nevytvářím mu zásoby v šatně.
- Poskytuji personálu školky součinnost v aktualizaci svých údajů.
- Chápu, že příznaky onemocnění dítě vyčerpávají, a jdu s ním k lékaři, nikoli do školky, kam nemocné dítě nepatří.
- Pokud si chci vyměnit zkušenosti s jinými rodiči, využívám k tomu prostor mimo třídu (vestibul, šatnu, chodbu).
- Vážím si toho, že mohu být se svým dítětem ve třídě, a uvědomuji si, že moje přítomnost ve třídě je možná pouze za určitých podmínek.

- Pokud jsem s dítětem ve třídě, řídím se pokyny učitelky, protože ona za něj zodpovídá.
- Uvědomuji si, že učitelka ve třídě zodpovídá za všechny děti, a odvádění její pozornosti minimalizuji konkrétními a účelnými dotazy. Podrobnější konzultace si domlouvám předem a v době, kdy jsou ve třídě obě učitelky.
- Jakmile opustím s dítětem třídu, nesu za něj odpovědnost sama/sám.
- Uvědomuji si, že moje dlouhé telefonování při příchodu nebo vyzvedávání je pro dítě nudné a že může využít mé nepozornosti, aby opustilo šatnu nebo školku, a že je to výhradně má odpovědnost!

5.2.2.3 Role rodičů

Rodičovská pravidla jsme později doplnili o role rodičů. Na jejich vzniku se sice rodiče přímo nepodíleli, ale protože jsme při jejich tvorbě vycházeli z již vytvořených pravidel, podnětů rodičů a situačních zkušeností, přijali je za své. Role rodičů jsou vlastně jakýmsi upřesněním a rozšířením pravidel. Přítomnost rodičů ve třídě je tedy možná pouze za předpokladu, že rodiče respektují rodičovská pravidla nebo že plní některou z uvedených rolí:

- Průvodce – aktivní role, doprovází své dítě během procesu adaptace, usnadňuje mu příchod do nového prostředí, stará se o něj a během procesu adaptace za něj plně zodpovídá, respektuje zavedená pravidla práce s dětmi a úzce spolupracuje s učitelkou.
- Pozorovatel – pasivní role, je přítomen během výchovně vzdělávacího procesu ve třídě, do procesu nezasahuje, respektuje zavedená pravidla práce s dětmi a doporučení učitelky.
- Asistent – aktivní role, po dohodě s učitelkami poskytuje pomoc všem dětem jako asistent v centrech aktivit, spolupracuje s učitelkami při doprovodných školních aktivitách a denních činnostech pro děti.
- Expert – aktivní role, je schopen zajistit dětem exkurzi na své pracoviště nebo přiblížit dětem vhodnou formou a přiměřeně jejich věku předem dohodnuté téma z oboru jeho působení.

5.3 Oregonská metoda a její význam

5.3.1 Charakteristika metody

Za bezesporu největší přínos pro efektivní spolupráci s rodiči v rámci Programu ZaS (viz příloha č. 1) považují způsob hodnocení dětí podle Oregonské metody a následné konzultace s rodiči. Tato metoda je charakterizována jako hodnocení dětí metodou pozorování za účelem sledování pokroků dítěte ve zvolené oblasti a je specifická pro program Začít spolu. Metoda má jiný náhled na to, co je pro dítě důležité a tím se liší od většiny ostatních nástrojů. V oblastech hodnocení se více cení náhled na celou oblast a chápání vztahů a významů než princip založený na pouhých znalostech a dovednostech. Hodnocení dětí ve svém celku vychází z cílů, které kladou důraz na sociální rozvoj a kooperaci, rozvoj sebeuvědomění a sebedůvěry a rozvoj pozitivních předpokladů a schopností dítěte.

Zvolené oblasti jsou hodnoceny na pětibodové stupnici, přičemž udělení 1 bodu znamená nejnižší úroveň hodnocené oblasti a udělení 5 bodů nejvyšší úroveň hodnocené oblasti. Významným kritériem pro udělování bodů je úroveň poskytované asistence. Jde o jakoukoli fyzickou pomoc, verbální vedení, připomínky, stimulaci – motivaci nebo podporu, kterou dospělý vynakládá k tomu, aby se dítě zapojilo do činnosti. Čím vyšší stupeň asistence, tím nižší bodové hodnocení. Přímá fyzická pomoc poukazuje na vyšší stupeň asistence (tj. nižší bodové hodnocení) než pomoc verbální.

Součástí Oregonské metody je podrobný manuál (viz Příloha č. 2). Manuál představuje přesný popis toho, co má dítě zvládat, aby získalo na pětistupňové škále hodnocení určitou bodovou hodnotu. Je tak zajištěna maximální objektivita hodnocení a minimalizován subjektivní dojem učitelky. Manuál zahrnuje 35 oblastí, na které se při pozorování dítěte můžeme zaměřit. Každá MŠ si z nich vybere ty, které pokládá za stěžejní.

5.3.2 Přípravná fáze

Věděli jsme, že pro rodiče musí být konzultace jasná a srozumitelná, aby dokázali ocenit její význam, proto jsme přípravě věnovali maximální úsilí. Při tvorbě podkladů jsme byly nejvíce zaskočeny nedostupností manuálu, který je k dispozici pouze v tištěné podobě a lze jej získat jen kopírováním přímo od vlastníka výtisku nebo

zdlouhavým skenováním. Nemile mě překvapilo zjištění, že takto důležitý dokument není k dispozici ani v sídle společnosti Step by Step, o. s., kam jsem se s žádostí o poskytnutí manuálu obrátila nejdříve. Trvalo mi přes půl roku, než jsem manuál sehnala u kolegyně z Brna, která byla tak ochotná a okopírovaný mi ho poslala. To bylo také důvodem, proč jsme první rok aplikace programu Začít spolu v naší MŠ hodnocení dětí Oregonskou metodou neprováděli.

Nejvíce práce jsme měli s vytvořením vyhovující podoby záznamového archu (viz Příloha č. 3) a výběrem oblastí pro pozorování dětí, na nichž jsme se museli všichni shodnout. O počtu oblastí a jejich výběru jsme dlouze diskutovali. Vzhledem k charakteru naší práce bylo zřejmé, že musíme zvolit takový počet okruhů, které jsme jako učitelky při svém standardním pracovním výkonu a za běžných provozních podmínek schopny obsáhnout. Dále jsme museli zohlednit skutečnost, že každá z oblastí zahrnuje ještě několik pozorovacích okruhů. V neposlední řadě jsme nemohli opominout ani délku konzultace s rodiči, kde budeme výsledky pozorování rodičům tlumočit.

Uvažovali jsme, jak optimální délku konzultace nastavit. Neměla by být příliš krátká, aby rodiče neměli pocit, že jsme je odbyli, ani příliš dlouhá, abychom je neodradili. Za tuto dobu bychom měli zvládnout rodičům krátce vysvětlit princip Oregonské metody a její význam pro dítě i pro ně, sdělit samotné výsledky pozorování, dát prostor pro vyjádření rodičům, ověřit si, že rodiče všemu rozuměli, popř. navrhnout opatření pro další práci s dítětem. Pro vysvětlení důvodu a systému jsme vyhradili 10 minut, pro sdělení výsledků pozorování 30 minut, pro vyjádření rodičů 10 minut a 10 minut pro ověření a návrh opatření. Vyšla nám délka konzultace v trvání jedné hodiny pro jedno dítě. Konzultaci jsme si vyzkoušeli a zjistili, že vysvětlení výsledků jednoho pozorovaného okruhu nám zabere cca 3 minuty, což je při 30 minutách doby vyhrazené na sdělování výsledků přibližně 10 pozorovacích okruhů, resp. 3 oblasti. Poté bylo nutné oblasti vybrat.

5.3.3 Konkretizace oblastí a okruhů

Na základě výměny zkušeností z diskuze vyplynulo, že jsou oblasti, které není u dětí třeba cíleně pozorovat, protože o nich máme z každodenního styku s dítětem

dobrý přehled (zda dítě zná barvy, geometrické tvary, umí držet tužku, rozezná rytmus, má dobrou koordinaci ruky a oka, hrubou či jemnou motoriku apod.). Je pravděpodobné, že stejné poznatky o dítěti získají i rodiče.

Dokážeme ale my nebo rodiče o dítěti říci, zda a jak umí řešit konflikty ve skupině vrstevníků, zda a jak s nimi dokáže vyjednávat, zda dokáže se skupinou kooperovat, jak komunikuje nebo jak je při plnění úkolů samostatné? A co je pro život dítěte důležitější? Aby umělo navlékat korálky, nebo aby dokázalo přijmout odpovědnost za vlastní činy?

Tímto směrem se ubíraly naše úvahy. Nakonec jsme v širším výběru vytypovali 10 oblastí, které se nám zdály pro život dítěte důležité a o kterých jsme se domnívali, že je rodiče v domácím prostředí nemohou s dětmi zažít nebo vypořádat a vyvodit z nich potřebné závěry. Užší výběr jsme provedli papírkovou metodou, kdy každá nás napsala 2 okruhy, které považovala za stěžejní, nejvíc shodných postoupilo do užšího výběru, až zbyly 3 oblasti, tj. celkem 10 okruhů.

Poznávání – řešení problémů zahrnuje tyto okruhy pozorování:

- Dítě vytrvá u obtížných úkolů navzdory neúspěchům (složitě puzzle, stavebnice Lego, hádanky,...).
- Dítě si během volné hry samo vybírá činnosti a dokáže u nich vydržet 10 minut či déle.
- Dítě prokazuje vynalézavost, když čelí problémům a překážkám. Umí vytvářet několik řešení a variant, když je dotázáno.

Sebepřijetí – sebedůvěra, představa o sobě zahrnuje tyto okruhy pozorování:

- Dítě důvěřuje dospělým, kteří ho podporují a jsou přiměřeně důslední.
- Žádá slovy zdvořile o pomoc dospělé i vrstevníky, až když to skutečně potřebuje.
- Přijímá zodpovědnost za vlastní činy.
- Snadno se orientuje a přizpůsobuje změnám.
- Uznává postavení dospělého, respektuje pravidla ve třídě, ale umí prosazovat

své názory, myšlenky a osobnost.

Sociální dovednosti zahrnuje tyto okruhy pozorování:

- Účinně vyjednává s ostatními.
- Pružně přejímá role, neulpívá rigidně na úloze muže či ženy.
- Navazuje a udržuje přátelství.
- Projevuje pozitivní vztahy k dospělým, včetně vyváženosti mezi závislostí, střední mírou závislosti a nezávislosti.
- Akceptuje lidi, kteří se od něj liší pohlavím, barvou pleti, určitým handicapem.

Pozorování dítěte provádějí všechny učitelky pracující ve třídě, a to 3x ročně, abychom si byly jisté, že dítě ve vývoji nestagnuje nebo během pozorovacího období nenastal nečekaný zvrat ve vývoji dítěte. V každé třídě naší MŠ pracují ve shodě s programem Začít spolu a s ohledem na nestandardní provozní dobu tři učitelky. Hodnotící období je 3 měsíce, termín ukončení je pevně daný.

Pozorování probíhá kdykoli během dne a při nejrůznějších příležitostech. Učitelka si vybere libovolné 3 děti a určí si okruh, který bude u dětí sledovat, a dobu, po kterou bude děti sledovat (obvykle týden). Během dne si pak své poznatky v podobě jednoduchých poznámek zapisuje na samolepící štítky, které upevňuje na nástěnku ve třídě. Na konci týdne si poznámky roztřídí podle dětí, sjednotí a vyhodnotí. Výsledné bodové hodnocení zapíše do příslušné kolonky záznamového archu. Takto postupuje, až zaplní všechny kolonky v archu u všech pozorovaných dětí. Během hodnotícího období odpozoruje obvykle 18 – 20 dětí, které splňují podmínku docházky do MŠ minimálně 6 měsíců.

Hlavní učitelka pak záznamy porovná a z bodových hodnocení všech učitelek u každého dítěte vypočítá průměrnou hodnotu. Výsledná bodová hodnota je ukazatelem individuálního vývoje dítěte v daném pozorovacím období a východiskem pro další rozvoj dítěte.

5.3.4 Organizace a průběh konzultací

Termíny konzultací volí ředitelka v součinnosti s hlavní učitelkou s ohledem

na organizačně provozní podmínky MŠ. Konzultace obvykle probíhají každý den po dobu dvou týdnů mezi 14. – 18. hodinou, tj. 4 konzultace denně. Rodiče jsou písemně upozorněni, že mají možnost seznámit se s pokroky svých dětí a zapsat se do rozpisu termínů. Rozpis je v podobě přehledné tabulky vyvěšen na informačních místech každé třídy a rodiče se do rozpisu zapisují dle svých časových možností. V naléhavých případech je možné dohodnout individuální termín. Na konkrétní termín konzultace je možné se zapsat nejpozději ráno toho dne, kdy má konzultace probíhat.

V pokynech rodiče žádáme, aby k zapisování přistupovali zodpovědně a ohleduplně, protože se jako zástupci MŠ s ohledem na personální zajištění provozu MŠ účastníme konzultací nad rámec své pracovní doby. V případě, že rodiče nemají o konzultaci zájem, potvrdí tuto skutečnost písemně na samostatný arch, kde uvedou jméno dítěte a stvrdí svým podpisem. Konzultací se mohou zúčastnit oba rodiče, za MŠ jsem jako ředitelka přítomna já a hlavní učitelka z příslušné třídy, kam dítě dochází. Konzultace probíhá v neformální atmosféře, rodičům nabídneme kávu, čaj nebo vodu a poděkujeme, že si na konzultaci našli čas.

Při konzultaci máme s kolegyní rozdělené role. Mojí úlohou je krátce seznámit rodiče s Oregonskou metodou a okruhy, které jsme všichni zvolili k pozorování dětí, a proč jsme zvolili právě tyto okruhy. Úlohou hlavní učitelky je seznámit rodiče s konkrétními výsledky pozorování. Během konzultace se můžeme vzájemně doplňovat. Závěr konzultace je opět mým úkolem. Konzultace se týkají dětí, které navštěvují MŠ minimálně 6 měsíců, za kratší dobu bychom nemohli rodičům sdělit relevantní výsledky.

Rodiče jsou nezřídka překvapeni, kolik toho o jejich dítěti víme, což prohlubuje jejich důvěru v naše odborné vedení a působení na dítě. Z dosavadních zkušeností vyplývá, že jsou pak mnohem přístupnější našim doporučením ohledně výchovy a vzdělávání dítěte a mnohem lépe reagují na případnou spolupráci s pracovníky Speciálního pedagogického centra (dále jen SPC). Rodiče, kteří již zkušenost s docházkou dítěte do MŠ měli, uvedli, že takto se jim dosud nikdo nevěnoval.

Oregonská metoda a program adaptace jsou pro další spolupráci s rodiči nejvýznamnější. Na tom, jak si při nich povedeme, závisí celková ochota rodičů spolupracovat s MŠ nad rámec zavedených standardů. To je i důvodem, proč právě

těmto charakteristickým rysům programu Začít spolu věnujeme tolik pozornosti.

5.4 Adaptační program

5.4.1 Charakteristika

Vstup dítěte do MŠ je pro dítě i rodinu velkou změnou. Dítě je po většinu dne odloučeno od matky a rodiny, a pokud není na takovou změnu dobře připraveno, emocionálně strádá. Nám se díky vstřícnému a otevřenému přístupu k rodičům podařilo nastavit adaptační program tak, že dopady do citového prožívání dítěte jsou minimální. I když do MŠ přijímáme děti mladší než tři let, daří se nám připravit takové vstupní podmínky, že se dítě cítí v novém prostředí příjemně a bezpečně. Rodiče se s průběhem adaptačního období mohou seznámit prostřednictvím mailingu nebo na informační schůzce s ředitelkou MŠ nebo její zástupkyní, kterou absolvují před nástupem dítěte. Adaptace dítěte probíhá minimálně týden před dohodnutým datem nástupu dítěte do MŠ. Děti přijímáme v průběhu celého školního roku, tudíž i adaptace dětí s rodiči probíhají celoročně.

5.4.2 Adaptace z pohledu rodičů a dítěte

Protože si uvědomujeme, že rodiče mohou být novou situací zaskočení, snažíme se s nimi komunikovat spíše na neformální úrovni. Ani dítě, které je svědkem naší komunikace s rodiči, nechceme v novém prostředí mást. Víme, že pro dítě není maminka paní Novákovou, ale maminkou, a tatínek není panem Novákem, ale tatínkem, proto se s rodiči dohodneme na používání oslovení maminko, tatínku. Stejně je to i s učitelkami – děti v souladu s partnerským a respektujícím přístupem k dítěti učitelky oslovují jménem. Rodičům doporučujeme v rámci jednotného přístupu totéž, obvykle se však zavedených stereotypů oslovování paní učitelko nebo paní ředitelko vzdávají jen velmi těžko a pomalu.

Rodiče obvykle sami chápou, že dítě dosáhlo věku, kdy je pro něj společnost vrstevníků z hlediska procesu socializace nezbytná, ale přirozeně mají z nové situace obavy. Nejdůležitější je tedy rodiče uklidnit, aby svou nervozitu nepřenesli na dítě. Proto se snažíme o průběhu adaptace podat co nejvíce informací a zodpovědět co nejvíce dotazů. Rodiče nás informují, že dítěti o školce vyprávěli a že se do ní těší, hlavně na nové kamarády, hračky, pískoviště a prolézačky.

Je správné rodiče upozornit, že i dítě může mít strach z neznámého prostředí a lidí, z toho, že tam bude úplně samo, bez maminky, že si pro něj rodiče nepřijdou a nevezmou ho domů. Aby rodiče mohli projevit empatii vůči pocitům dítěte, evokujeme jejich vzpomínky na nejistotu a obavy, které prožívali před nástupem do zaměstnání nebo první den na novém pracovišti, připomínáme, že takové obavy byly přirozené a postupem času odezněly. Následně jim vysvětlíme, že mohou svému dítěti pomoci prostřednictvím adaptačního programu, a seznámíme je s tím, jak probíhá.

5.4.3 Průběh adaptace

První dny doporučujeme rodičům strávit v MŠ s dítětem kratší dobu, např. 1 – 2 hodiny. Důležité je přijít včas, aby si dítě stačilo pohrát, navrhujeme příchod kolem 7.30 hodin. Rodiče i dítě se postupně seznámí s oběma pí učitelkami, dětmi, prostředím a organizací dne. Umožníme jim zapojit se do běžných denních činností a seznámit se s režimem stravování, pobytu venku, hygieny, sebeobsluhy a odpočinku. Některé neznámé činnosti nemusí dítě vnímat jako příjemné, a proto bude potřebovat pochopení a podporu rodičů.

Po celou dobu je vhodné komunikovat s učitelkami a důvěřovat jejich zkušenostem a doporučením. Přítomnost rodiče dodá dítěti odvalu a pomůže mu snáze překonat strach z neznámého prostředí a lidí. Podle míry adaptability dítěte budeme čas pobytu v MŠ pomalu prodlužovat a postupně budeme zařazovat chvílky bez rodičů. Pod dobu nepřítomnosti rodiče budou učitelky připraveny v případě potřeby rodiče přivolat zpět. Dítě bude mít možnost se přesvědčit, že se k němu rodič opět vrátí.

Adaptace dítěte trvá různě dlouho, podle mentality dítěte, ale na základě zkušeností lze předpokládat dobu adaptace v rozsahu jednoho až tří týdnů. Rodiče můžeme požádat, aby se s námi podělili o dojmy dítěte z pobytu v MŠ, je to pro nás důležitá zpětná vazba. Jakmile dítě přestane rodiče ve třídě postrádat, máme vyhráno!

6 BUDOVÁNÍ ŽIVÉ ZAHRADY

6.1 Vznik a identifikace záměru, hledání správné cesty

V dnešní přetechnizované době není lehké vybudovat v dětech vědomí, že jsou součástí světa, který je třeba chránit pro sebe i pro budoucnost, a vychovat z nich zodpovědné lidi, ochotné pomáhat, lidi, kteří si váží okolního životního prostředí. Je důležité si uvědomit, že podněty, které dětem v této oblasti zprostředkujeme, je pozitivně ovlivňují, a tak se v běžném životě stávají ohleduplnější a citlivější.

Vztah k přírodě je v dětech přirozeně zakódován, ale je potřebné ho dále rozvíjet a upevňovat. Naši mateřskou školu navštěvují děti bydlící v centru hlavního města a jeho okolí, kde jsou jen omezené možnosti pro zachování optimálního životního prostředí nebo kontaktu s přírodou. Vzhledem k tomu, že v MŠ tráví většinu denní doby, v průměru 8 – 10 hodin, je možné říci, že prostředí MŠ je jejich životním prostorem. Pokud jde o kontakt s přírodou, jsou jejich spojením s přírodou, často jediným, vycházky do okolí MŠ nebo pobyt na školní zahradě. Bohužel klasické pojetí školní zahrady jako hřiště poskytuje dětem pouze příležitost k rozvoji pohybových dovedností, stejně jako vycházky do okolí MŠ. Tyto podmínky jsou pro praktické ověřování získaných poznatků o propojenosti lidské činnosti s přírodními procesy naprosto nedostačující.

Tak se zrodil záměr přeměnit školní zahradu na místo, kde se mohou děti učit vnímat svět všemi smysly, poznávat živou a neživou přírodu a uvědomovat si zákonitosti přírodních procesů. Přírodně utvářená zahrada je pro děti cenným zdrojem poznání, protože skýtá kromě pohybového vyžití možnost experimentovat s přírodními materiály jako je dřevo, hlína, voda, umožňuje pozorovat živočichy a rostliny v jejich přirozeném prostředí a bezprostředně prožívat střídání ročních období. Pozorováním přírody a jejím zkoumáním podporujeme vytvoření základů etických a estetických hodnot.

Cílem i výsledkem našeho snažení by měla být přírodní zahrada, která bude sloužit k rozvoji environmentálního uvědomění a vzdělávání dětí a v místním měřítku vést děti k odpovědnému jednání k životnímu prostředí a jeho přímé ochraně. Na základě získaných poznatků a prostřednictvím aktivit na zahradě by děti měly

možnost ověřit si propojenost mezi lidskou činností a procesy v přírodě a samy se do tohoto procesu zapojit.

6.2 Plán realizace záměru

6.2.1 Analýza současného stavu

Naše mateřská škola je provozovnou soukromého zřizovatele a je určena výhradně dětem zaměstnanců pražské Fakultní nemocnice v Motole (dále jen FNM). MŠ se nachází v klidné části areálu nemocnice v přízemní samostatně stojící budově a disponuje školní zahradou o rozloze cca 1 000 m². Zahrada je vybavena dvěma pískovišti a situována v dolní části oploceného pozemku, dostatečně vzdáleného od hluku komunikace. Plocha zahrady je zčásti zatravněna, přirozenou ochranu před sluncem poskytují vzrostlé stromy – kaštany. V jednotlivých ročních obdobích pozorují děti na stromech změny a na podzim se radují ze sběru jejich plodů. Terén zahrady je přirozeně členitý, osázený okrasnými keři, a umožňuje dětem pohyb v rovině i ve svahu. Seskupení okrasných keřů děti využívají jako přírodní úkryty při svých hrách.

Obr. č. 4 – Pískoviště na školní zahradě. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

Zbylá část zahradní plochy je povrchově upravena pro sportovní a pohybové aktivity bez využití herních prvků, které nejsou součástí vybavení školní zahrady. Z výchozího stavu je patrné, že současný stav školní zahrady neumožňuje plně využít

její potenciál pro vzdělávání dětí v environmentální oblasti a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.

6.2.2 Hledání problému

Při rozhodování, jak postupovat dál, jsme vycházeli z předpokladu určité finanční náročnosti a z potřeby fakticky realizovat určité penzum činností, kde je nutné počítat s náročnými fyzickými aktivitami a nezbytnou časovou dotací pro vykonání těchto činností. Shodli jsme se, že v aktuálních organizačně provozních podmínkách a stávajícím personálním obsazení MŠ není v našich silách realizaci projektu bez pomoci rodičů zvládnout. V této souvislosti jsme si nutně museli položit několik základních otázek:

- Budou rodiče ochotní se do projektu zapojit?
- Jakým způsobem rodiče oslovit a získat je pro projekt?
- Jaké zvolit informační nástroje?

Zodpovězení těchto otázek mělo klíčový význam pro uskutečnění našeho projektu Živá zahrada a jeho další vývoj, proto jsme tomuto okruhu otázek věnovali hlavní pozornost a dostatek času k projednání.

6.3 Zapojení rodičů do projektu

6.3.1 Sběr informací. Budou rodiče ochotní se do projektu zapojit?

Při hledání odpovědí na tuto otázku jsme vycházeli z dosavadních zkušeností a nastavených a již fungujících mechanismů spolupráce s rodiči. Pro realizaci záměru byla dosavadní spolupráce s rodiči jednoznačně vyhodnocena jako silná stránka s dobrým předpokladem dalšího prohlubování. Přesto bylo nutné provést rekapitulaci této spolupráce, abychom si na konkrétních příkladech své předpoklady ověřili.

Mezi příklady proaktivního přístupu rodičů je jejich zapojení do přípravy Setkání s rodiči, kdy se rodiče podílí na přípravě a úklidu sedacího nábytku v tělocvičně, kde setkání probíhají, nebo vlastní iniciativa rodičů v oblasti organizace rozšiřujících aktivit pro děti. Rodiče sami přicházejí s nápady a sami je organizačně zajišťují:

- Pomáháme a chráníme – ukázka práce policejního psa pod vedením psovoda, správné chování vůči zvířeti, obrana. Ukázku zajistil rodič policista.

Obr. č. 5 – Pomáháme a chráníme. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

- Dýňobraní – zdobení dýní ze sklizně rodiny žijící mimo Prahu. Zajistili maminka s babičkou nově přijaté holčičky.

Obr. č. 6 – Dýňobraní. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

- Hajný to je lesa pán – interaktivní beseda s hajným v uniformě s ukázkami vycpaných zvířat a méně známých přírodnin a hornin, kterou zajistil rodič nového dítěte.

Obr. č. 7 – Hajný to je lesa pán. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 8 – Hajný to je lesa pán. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

- Afrika nevšedníma očima – občanské sdružení Centrum Narovinu nám v rámci multikulturní výchovy představilo interaktivní program pro děti, kde se děti dozvěděly, jak se žije lidem jiné barvy pleti v Africe. Pod vedením lektorky si zatančily africké tance, oblékly se podle africké módy a zazpívaly si africké písně. Program zajistila prostřednictvím svých kontaktů jedna z maminek. (Centrum Narovinu, ©Bez data)

Obr. č. 9 – Afrika nevšedníma očima. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 10 – Afrika nevšedníma očima. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

- Žijeme s hudbou – interaktivní hudební koncert, zaměřený na poznávání netradičních hudebních nástrojů jako je keltská harfa, skotské dudy, irské flétny apod., kterou zajistil tatínek hrající v kapele.

Obr. č. 11 – Koncert rodičů. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

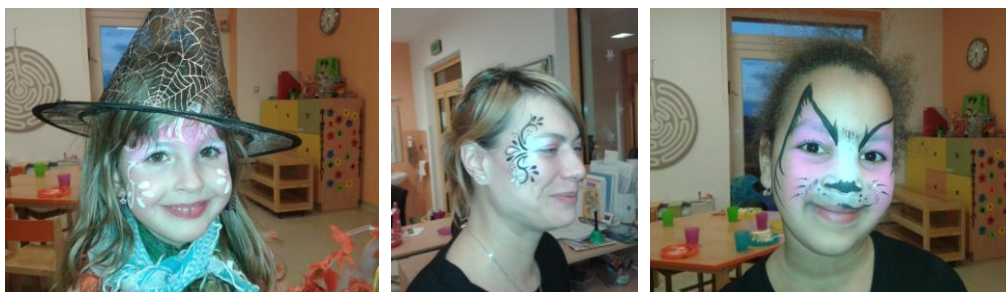

Obr. č. 12 – Koncert rodičů. Publikum rodičů a dětí. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

- Malování trochu jinak – atraktivní návštěva malířky obličejů, kterou zajistil tatínek docházejících dvojčat na masopustní karneval a šel dětem příkladem stejně jako rodiče dětí, kteří se karnevalu zúčastnili.

Obr. č. 13, 14, 15 – Malování trochu jinak. Zdroj: z vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 16,17,18 – Malování trochu jinak. Zdroj: z vlastní fotodokumentace.

- Slavíme MDD – účast rodičů na zajištění programu akce Noc ve školce, konkrétně ohňostroj s dodržáním všech bezpečnostních opatření, doprovod rodičů na školní akce a zájmové aktivity.

Do rekapitulace spolupráce s rodiči jsme zařadili také aktivity, na kterých se rodiče přímo podílejí v rámci role experta:

- Co se děje v bříšku – návštěva těhotné maminky, která si s dětmi povídala o tom, jak miminko v jejím bříšku roste, ukazovala fotografie z ultrazvuku a nechala děti sáhnout na bříško, kde mohly děti cítit pohyby miminka.
- Jak pečovat o miminko – stejná maminka nás navštívila po narození miminka, aby dětem ukázala přebalování, kojení a manipulaci s miminkem a vývoj miminka při dalších návštěvách.

- Opravujeme auto – tatínek, který pracuje v autoservisu nemocnice, nám zařídil exkurzi v areálu nemocnice, kde mohli děti vidět v akci rampy, zvedáky nebo přezouvání pneumatik (viz Příloha č. 4).
- Jedeme v sanitce – tatínek řidič sanitky přistavil sanitní vůz před školku a umožnil dětem prohlédnout si sanitku zevnitř a vysvětlil její důležitost při převozu nemocných a zraněných. Na závěr pustil světelnou sirénu.
- Nebojím se – ukázka odběru krve z prstu a žíly, kterou provedla maminka zdravotní sestra na dobrovolnicích (učitelkách a provozních), aby dětem pomohla zbavit se strachu z injekce.

Na základě vyhodnocení dosavadních zkušeností a uvedených příkladů jsme došli k závěru, že rodiče budou ochotní se do projektu Živá zahrada zapojit, pokud jej budou pro své děti považovat za přínosný. Potěšitelné bylo zjištění, že aktivní nejsou jen maminky, ale i tatínkové našich dětí, jejichž síly budeme při budování zahrady určitě potřebovat.

6.3.2 Motivace. Jakým způsobem rodiče oslovit a získat pro projekt? Jaké zvolit informační nástroje?

Při hledání odpovědi na tuto otázku jsme opět využili metodu brainstormingu, kde jsme nejprve hledali cesty a následně konkrétní možnosti. Jako nejúčinnější nám vyšla cesta posloupnosti od nejjednoduššího k nejsložitějšímu, resp. od známého k neznámému, tzn., že bychom měli začít od něčeho, co už rodiče znají nebo dělají a co je nebude příliš zatěžovat, potom zařadit něco nového, ale nenáročného, a nakonec něco neznámého a náročnějšího (např. na čas), co by rodiče přímo inspirovalo k účasti na projektu Živá zahrada. Celkově bychom měli při získávání rodičů pro náš záměr vyzdvihnout zájem dětí, který by měl být pro rodiče hlavním motivem, popř. je do motivačních pohnutek rodičů zařadit jako přímé aktéry. Zároveň bychom neměli zapomínat ani na environmentální zaměření projektu.

Vymyslet konkrétní způsoby, jak rodiče oslovit a získat pro projekt, bylo složitější. Kritéria byla podobná jako při zavádění ranního úkolu, a to náročnost a čas. Aktivit, které měly probudit zájem rodičů o danou problematiku, nemělo být ani moc, ale ani málo, takže výsledný počet tří aktivit se zdál optimální.

6.3.2.1 Víčko k víčku pro Mišičku

Třídění odpadu je pro naší MŠ samozřejmostí. Ve třídách jsou umístěny kontejnery na papír a plast, kam děti odpady ukládají – pokreslené a rozstříhané papíry, nepovedené práce, obaly od barev a lepidel, kelímky od jogurtů apod. Z příležitostných rozhovorů s rodiči a i dětmi víme, že většina rodin odpady rovněž třídí. Jak ale zapojit rodiče do třídění odpadu v MŠ? Přece nám nebudou nosit odpad z domova? Ale ano, budou!

Sbírký PET víček jsou v současné době rozšířenou, oblíbenou a finančně nenáročnou možností, jak tříděním odpadu účinně pomoci handicapovaným dětem. Do sbírek se zapojují firmy, školy i jednotlivci, a to i opakovaně. Nechali jsme se tedy inspirovat a prostřednictvím originálního letáku (viz Příloha č. 5) jsme rodiče informovali o našem záměru sbírat víčka pro šestiletou Michalku Zahradníkovou.

Tuto holčičku jsme vybrali proto, že je dětem z MŠ věkově blízká a rodiče i děti se tak do její situace snáze vcítí. Michalka má svoje webové stránky, odkud jsme načerpali informace o jejím zdravotním stavu, a dětem situaci srozumitelně vysvětlili. Zároveň jsme je seznámili s možností, jak můžeme my všichni – učitelky, děti i rodiče – Michalce pomoci sbíráním víček zlepšit její zdravotní stav. Plastový pytel na víčka je umístěn na chodbě a rodiče s dětmi při příchodu do MŠ víčka do pytle vhazují. Tento nápad se dobře ujal a děti si rodiče hlídají, aby víčka doma z lahví odšroubovali a přinesli je do školky. Děti samy z vlastní vůle dokonce obětovaly víčka ze tříd, která byla na hraní, aby bylo možné pytel dříve naplnit. Sběr víček pro Michalku tak má dvojitý podtext – environmentální a sociální. (Míša Zahradníková, ©2013)

Obr. č. 19 – Kytička z víček pro Míšu. Zdroj – z vlastní fotodokumentace.

6.3.2.2 Domácí úkol

V tomto případě jsme při rozhodování způsobu oslovení a zapojení rodičů vycházeli z nasbíraných zkušeností. Věděli jsme, že v období adaptace se rodiče rádi zapojovali do volných i řízených činností dětí. Často nám na základě dnů prožitých ve třídě poskytovali důležitou zpětnou vazbu. Mezi rodiči oceňované aktivity patří nejčastěji ranní úkol, ranní kruh a CA, kdy jsou rodiče svědky situací a spontánních reakcí dětí, které je mnohdy překvapí. Vymysleli jsme tedy pro rodiče domácí úkol, jehož zadání jsme jim předali na papírové kartičce. Na jedné straně kartičky byl jednoduchý text zadání, na druhou stranu měli rodiče napsat výsledek svého snažení.

Znění úkolu:

Přečtete svému dítěti pohádku o krtečkovi a jeho příběh s kalhotkami, který mapuje cestu vzniku lněného plátna od vysetí lnu až po ušití kalhotek. Potom položte svému dítěti některou z těchto otázek, pro niž se rozhodnete:

- Víš, jak a kde vzniká mléko?
- Víš, jak a kde vznikají dýně?
- Víš, jak a kde vzniká chléb?

Na druhou stranu kartičky zaznamenejte první spontánní odpověď dítěte. Je-li např. odpovědí dítěte, že se chléb, dýně nebo mléko koupí v obchodě, kladte dítěti další doplňující otázky v duchu pohádky o krtečkovi – jak se do obchodu dostane, odkud ho přivezou, co dělají v pekárně, z čeho pečou, kde se bere mouka apod.

Zaznamenejte, zda se Vám pomocí doplňujících otázek podařilo dítě přivést až na začátek cesty vzniku. Důležité indicie neprozrazujte, ani nepřeskakujte jednotlivé fáze a ani pořadí, jak jdou za sebou.

Uveďte, zda se domníváte, že pokud by dítě mělo možnost vidět samotný proces vzniku nebo se ho zúčastnit, pak by získalo konkrétnější představu o propojenosti lidské činnosti s přírodními procesy.

Nejdůležitější získanou indicií zájmu rodičů o zapojení do projektu byla poslední odpověď. V rozmezí jednoho týdne jsme rozdali celkem 39 kartiček, vrátilo se jich 27 a na 21 bylo uvedeno, že pokud by dítě mělo možnost vidět samotný proces vzniku

nebo se ho zúčastnit, získalo by konkrétnější představu o propojenosti lidské činnosti s přírodními procesy. Toto zjištění bylo evidentním signálem, abychom přistoupili k poslednímu kroku.

6.3.2.3 Příklad dobré praxe

Jako jednu z možností jsme od počátku zvažovali přednášku na téma EV, ale obecně koncipovaná přednáška nám připadala neúčelná, představovali jsme si spíše vystoupení někoho z praxe, kdo už má s realizací podobného projektu zkušenosti a kdo by byl ochoten se o ně s námi podělit. Tak bychom mohli zacílit své snažení přímo na oblast, pro niž chceme rodiče získat.

Usnesli jsme se, že nejjednodušším a časově nejméně náročným způsobem bude oslovit Středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy, Toulcův dvůr, které navštěvujeme v rámci specializovaných programů pro MŠ s dětmi. Vzhledem k aktivitám, kterými se středisko zabývá, by nám mohli takového člověka doporučit, ideálně někoho, kdo se dlouhodobě věnuje environmentální výchově v MŠ. Jak se ukázalo, středisko již 3. rokem pořádá kurzy pro pedagogy s názvem Studium k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy a s absolventy tohoto kurzu dále spolupracuje.

Tak jsme získali doporučení na 3 příklady dobré praxe – 2 učitelky MŠ a jednu ředitelku, které tento kurz absolvovaly, dlouhodobě se EV v MŠ zabývají a jako přidanou hodnotu vykonávají lektorskou nebo publikační činnost. Pro náš záměr se podařilo získat ředitelku MŠ z obce nedaleko Benešova u Prahy. Environmentálním vzděláváním v MŠ se zabývá mnoho let, je autorkou tematicky zaměřené publikace „Pojďte s námi do přírody“ a realizátorkou a koordinátorkou tříletého projektu Comenius s názvem „Poznáváme přírodu všemi smysly“. O praktické EV publikuje na webovém portále rvp.cz a spolupracuje s nakladatelstvím Raabe.

Nejdůležitějším kritériem byla skutečnost, že má praktické zkušenosti s budováním přírodní zahrady v MŠ. Od jejího oslovení, přes nabídku spolupráce a samotnou realizaci návštěvy u nás v MŠ neuběhli ani 2 měsíce. Její vystoupení bylo příslovečnou třešničkou na dortu – pro nás obrovským zdrojem inspirace a pro rodiče dostatečně přesvědčivou argumentací.

6.4 Konkretizace záměru aneb Jak teorii změnit v praxi.

6.4.1 Prvky na školní zahradu

Uvažovaný záměr jsme v lednu 2013 představili rodičům na Setkání s rodiči pod názvem Živá zahrada (viz příloha č. 6). Současně jsme navrhli zapojení rodičů do projektu, které bylo zúčastněnými rodiči odsouhlaseno. Pro efektivní komunikaci ohledně realizace projektu bylo nutné navrhnout a vybrat tři zástupce z každé ze zúčastněných stran, které proběhlo formou hlasování. Následně byl sestaven šestičlenný realizační tým, který mě jako ředitelku MŠ zvolil koordinátorkou projektu. V nejbližším možném termínu jsem svolala úvodní schůzku.

Programem této schůzky byla konkretizace úprav, posouzení finanční náročnosti projektu, sestavení časového harmonogramu plánovaných změn a spoluúčast dalších stran či subjektů. Výchozím bodem pro další kroky byla konkretizace úprav, na které se museli shodnout všichni členové realizačního týmu. Hlavním kritériem bylo vytvoření bezpečného prostředí a dodržení zákonných norem. Na základě brainstormingu a s ohledem na velikost a uspořádání zahrady vznikly níže uvedené konkrétní návrhy na její úpravu.

Prvky environmentálního vzdělávání:

- Vytvoření záhonů pro pěstování a pozorování růstu různých druhů ovoce, zeleniny a bylin, jejich následné péči a využití pro obohacení školního jídelníčku.
- Výsadba ovocných keřů v zatravněné části zahrady pro pozorování růstu a zrání, následná péče o ně a využití pro obohacení školního jídelníčku.
- Osazení kompostéru pro ekologickou likvidaci organického odpadu ze školní zahrady a jídelny, jeho následného využití jako hnojiva pro pěstitelské práce a pochopení koloběhu látek v přírodě.
- Hmyzí vesnice ze ztrouchnivělých pařezů, kde mohou děti pozorovat hmyz, seznamovat se s různými druhy a jejich přínosem pro konkrétní místo.
- Pítka a krmítka pro ptáčky, kde mohou děti pozorovat různé druhy ptáků, kteří se vyskytují v dané lokalitě a v určitém ročním období.

- Přírodní schody z nařezaných kmenů stromů v různé výšce mají dvojí využití. Děti si všímají letokruhů, které udávají stáří stromu, a současně mají příležitost ke zvyšování obratnosti zdoláváním přírodních překážek.

Herní prvky:

- Osazení multifunkční herní sestavy z akáciového dřeva pro rozvoj pohybových dovedností dětí.
- Stavba stromového domu, který budou děti využívat k aktivnímu odpočinku a překonávání instinktivního strachu z výšek.
- Šplhací lano, které bude na konci opatřeno uzlem pro oporu nohou, umístěno na pevné větvi stromu, a bude sloužit pro houpání, lezení a šplhání dětí.
- Strom upravený pro lezení, kde mohou děti získat nové pohybové zkušenosti, testovat a trénovat svoji sílu a zručnost, ale i odhad svých schopností a míry rizika při pohybu nad zemí.

6.4.2 Sporné body

Při projednávání konečného řešení došlo k rozdílnosti názorů ohledně výběru herních prvků. Zástupci rodičů prosazovali stromový dům, strom na lezení a šplhací lano, my jsme jako zástupci MŠ oponovali, že tyto prvky nejsou certifikované, tudíž bezpečné. V případě selhání upevnění, ztrouchnivělé větve nebo špatně zatlučeného hřebíku by stoprocentní zodpovědnost za případné úrazy a škody nesl provozovatel, potažmo ředitelka MŠ.

Umístit tyto prvky do školní zahrady připadá v úvahu jen tehdy, pokud panuje mezi pedagogy a rodiči naprostá důvěra, a děti jsou natolik socializované, že jsou schopné respektovat dohodnutá pravidla. To je prakticky nemožné zajistit. Je však možné zajistit zvýšený dohled při těchto činnostech prostřednictvím výpomoci rodičů. To by bylo přijatelné řešení.

V rámci vyjednávání realizačního týmu bylo odsouhlaseno, že vybavení zahrady těmito herními prvky bude prováděno postupně a s načasováním, které bude ponecháno zcela na uvážení pedagogů a vedení MŠ. Jejich používání bude podléhat

zvláštnímu režimu a zvýšenému dohledu za pomoci rodičů. Byl tak zvolen kompromis, který vyhovoval oběma zúčastněným stranám.

6.4.3 Finanční náročnost záměru

Tabulka odhadu finančních nákladů je výsledkem průzkumu cen, který provedli členové realizačního týmu. Vzhledem k finanční spoluúčasti nemocnice, rodičů a MŠ se realizace projektu Živá zahrada jevila jako proveditelná.

Herní prvek	Finanční náročnost	Kdo zajistí	Kdo zaplatí	Poznámky
Vytvoření záhonů	Do 1 000,- Kč	Rodiče + MŠ	Rodiče	Zemina, sadba
Výsadba ovocných keřů	Do 1 000,- Kč	Rodiče + MŠ	Rodiče	Keře
Kompostér	Do 10 000,- Kč	MŠ	MŠ	Zakoupení
Hmyzí město	-----	Rodiče	-----	Pařezy z lesa
Pítko a krmítko	Do 1 000,- Kč	Rodiče	Rodiče + MŠ	Materiál
Přírodní schody	-----	Rodiče	-----	Z vlast. zdrojů
Multifunkční sestava	Do 70 000,- Kč	MŠ	Nemocnice	Akácie
Stromový dům	Do 1 000,- Kč	Rodiče	Rodiče + MŠ	Materiál
Šplhací lano	Do 2 000,- Kč	MŠ	MŠ	Zakoupení
Strom na lezení	-----	Rodiče	-----	Úprava kaštanu
Celkem	Do 76 000,- Kč			

Tabulka č. 1 – Finanční odhad nákladů. Projekt Živá zahrada.

Z odhadu nákladů vyplynulo, že nejdražší položku představuje multifunkční herní sestava z akáciového dřeva, kterou lze pořídit u certifikovaných výrobců v cenovém rozmezí 50 – 70 000,- Kč včetně dopravy a montáže. Na základě této skutečnosti jsem jako ředitelka MŠ, člen realizačního týmu a koordinátorka činností iniciovala koncem března jednání se zástupci nemocnice ohledně uvažovaného záměru, abych je požádala o finanční zabezpečení této investice, která přesahovala finanční možnosti MŠ i rodičů. Bylo mi sděleno, že rozhodnutí o schválení této investice a výběru vhodného dodavatele podléhá internímu procesu s nejzazším termínem

do konce měsíce května. S rizikem, že nemocnice investici neschválí, bylo nutné počítat.

Pro tento případ bylo dalším možným řešením vyhledání a oslovení potencionálních sponzorů, popř. ověření využití grantových možností. To by však zcela jistě prodloužilo realizaci projektu. Vyřadit sestavu z projektu nebo ji nahradit levnější variantou neodpovídalo představám rodičů a bylo by těžké je přesvědčit, aby od tohoto prvku ustoupili. Jak se nakonec ukázalo, nemocnice investici schválila, takže hledání náhradního řešení nebylo nutné.

6.4.4 Časový harmonogram činností

Při sestavování časového harmonogramu činností jsme vycházeli z přírodních zákonitostí a předpovědí počasí, protože většinu přípravných aktivit bylo nutné realizovat venku. Dále jsme museli zohlednit interní schvalovací proces nemocnice a výrobní a dodací lhůty pro objednávku multifunkční sestavy.

Součástí plánování bylo i nutné zjištění časových možností rodičů a rozdělení jejich rolí pro vykonávání konkrétních činností jako je rytí záhonů, závážka zeminy, hrabání, návštěva zahradnictví, setí, výsadba, doprava, zapůjčení zahradnického nářadí a náčiní, úklid apod. Na základě všech zjištěných skutečností vznikl přibližný časový plán činností, který by bylo možné v případě nepříznivých povětrnostních podmínek změnit.

MĚSÍC	ČINNOST	UPŘESNĚNÍ
Leden	Setkání s rodiči	Představení záměru
	Sestavení realizačního týmu	
Únor	1. Schůzka realizačního týmu	Časový plán akcí
Březen	2. Schůzka realizačního týmu	
	Konkretizace záměru	
	Průzkum finanční náročnosti	
	Jednání s nemocnicí	Ředitelka MŠ

Duben	3. Schůzka realizačního týmu			
	Informační leták pro rodiče			Popis aktivit, rozpis termínů – MŠ
	Konkrétní rozdělení činností rodičů			Kdo, co a kdy bude dělat
	Zakoupení a instalace kompostéru			MŠ + rodiče
	Zahájení přípravných prací rodiči			Rytí, odvoz a zavážka zeminy
Květen	Zahradnické práce			Úprava záhonů, setí, výsadba,
	Výroba a instalace pítka pro ptáčky			Rodiče
	Přírodní schody – instalace			Rodiče
Červen	Termín instalace multifunkční sestavy			Dohoda s dodavatelem - ředitelka MŠ
	Hmyzí město			Rodiče
Srpen	Instalace multifunkční sestavy			Dodavatel
Bez termínu	Strom, lano, dům			Rodiče

Tabulka č. 2 – Časový harmonogram prací. Projekt Živá zahrada.

6.5 Průběh prací

6.5.1 Vytvoření záhonů a výsadba keřů

Pro vytvoření záhonů jsme vyčlenili rohový cíp zahrady, dostatečně vzdálený od rušné části určené pro sportovní vyžití dětí. S ohledem na nestejnou sociální a ekonomickou úroveň rodin, různorodost fyzických sil a časových možností měli rodiče možnost se rozhodnout pro takový způsob zapojení, který jim nejvíce vyhovoval. Na výběr měli mezi různými stupni přímé fyzické aktivity a opatřením sazenic nebo sadby z vlastních zdrojů nebo jejich nákupem.

Abychom dopředu věděli, kdy který rodič přijde, co přinese nebo bude dělat, vytvořili jsme oznámení (viz. Příloha č. 7) a přehlednou tabulku činností s datem realizace, kam se rodiče zapisovali. Tatínkové se většinou zapisovali do kolonky zrytí trávníku, odvoz drnů, navážka zeminy, hloubení jam na osazení ovocných stromů, maminky pak volily hrabání, úprava záhonů, sázení a zalévání sazenic. Rodiče, kteří

neměli k zahradničení vztah, nebo se jim vybraný termín nehodil, volili opatření sazenic nebo sadby. Psali se tedy do kolonek opatření jahodníků, sazenic rajčat, okurek, dýně hokaido, bylin, osevu mrkve, petržele, keřů červeného a bílého rybízu, angreštu a maliníku.

Práce jsme s ohledem na předpověď počasí naplánovali na týden od 20. do 25. května na odpolední hodiny od 15.30 do 18.00 hod., aby rodiče mohli tyto aktivity spojit s vyzvedáváním dětí. Současně to byla doba, kdy děti na zahradě tráví odpolední pobyt venku a je tedy vždy přítomen někdo z pedagogů. Jako garant zahradnických prací jsem byla rodičům k dispozici radou i pomocí a abych šla správným příkladem, tak jsem se do prací rovněž aktivně zapojila.

Nejvíce nadšené byly ovšem děti. Jejich úkolem bylo pomáhat při nakládání hlíny do kolečka, hrabat a uhrabávat, sázet a zalévat. Své role braly velmi zodpovědně a po boku dospělých stoupla jejich prestiž, sebedůvěra a sebevědomí. Rodiče byli báječní a děti, jejichž maminky či tatínkové se aktivně nezapojili, vzali jiní rodiče pod svá ochranná křídla, vše je učili a odpovídali na jejich všetečné dotazy.

Děti získaly bezprostřední zkušenost s některými zahradnickými pracemi, viděly na vlastní oči, kolik síly je třeba vynaložit ke zrytí trávníku nebo vykopání a naložení drnů, popř. nalezených kamenů, a kolik námahy a času stojí vytvoření záhonků a sázení či setí. Právě tyto děti poučovaly druhý den své nepřítomné kamarády a napomínaly je, aby nepozorností či neopatrností nezničili dílo druhých.

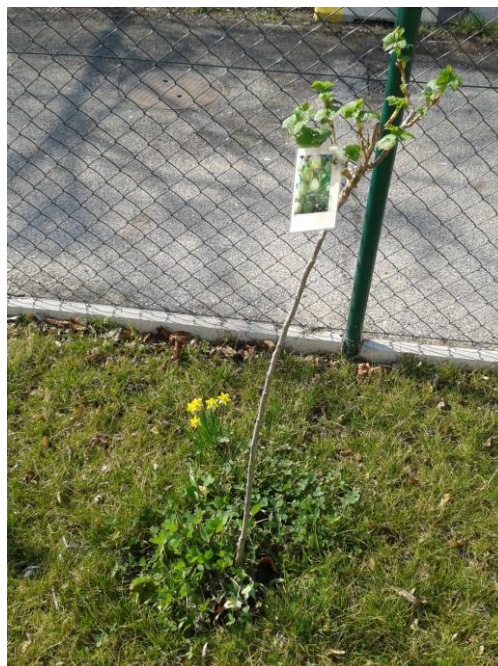
Během společné práce na budování Živé zahrady se nám podařilo vytvořit tři záhony se sazenicemi okurek, dýní, rajčat, oseté mrkvi a osázené keřiky jahod, vše oddělené cestičkami a po okrajích ohraničené oddělovacími kolíky od travnaté plochy, jeden bylinný pás osázený mátou, bazalkou, meduňkou, tymiánem a kudrnatou petrželkou, 2 keře červeného, jeden keř bílého rybízu, 1 keř angreštu a 1 keř žlutého maliníku.

Do přímé práce na zahradě se během týdne zapojilo celkem 8 tatínků, 10 maminek, 3 učitelky, 2 provozní pracovnice a 21 dětí, 11 rodičů se zapojilo nepřímo, a to opatřením sadby a sazenic nebo zapůjčením zahradnického náčiní a nářadí. Počasí nám přálo a neformální a pohodová atmosféra, která se během společně strávených okamžiků

vytvořila, obohatila vzájemné vztahy mezi rodiči, pedagogy a dětmi, což se dalo považovat za příjemný nadstandardní bonus k vynaloženému úsilí.

Obr. č. 20 – Naše zahrádka se probouzí po zimě. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 21 – Jahodníky, Obr. č. 22 – Keř angreštu. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

6.5.2 Kompostér, Hmyzí město

Po poradě s hygienickou stanicí a rodiči jsme zvolili zakoupení hotového kompostéru. Kompostér jsme vybrali z recyklovaného plastu o obsahu 350 l v širším a nižším provedení, aby na něj děti pohodlně dosáhly, a zakoupili na náklady MŠ. Doručení kompostéru zajistil dodavatel až na místo. Kompostér byl doručen v rozloženém stavu a bylo třeba jej smontovat dohromady.

Sestavení kompostéru vyžadovalo určitou manuální zručnost a jeden z tatínků to zvládl při odpoledním vyzvedávání dítěte. Společně jsme pak kompostér umístili do horní části travnaté plochy na zahradě tak, aby byl v blízkosti východu ze tříd na terasu a děti do něj mohly vyhazovat organický odpad z kuchyně. Dětem jsme při pobytu na školní zahradě vysvětlili princip fungování a ukázali, jak odpad do kompostéru vkládat. Současně jsme si řekli, co do kompostéru patří a co ne, a jak odpad z kompostéru využít pro naši zahrádku.

Obr. č. 23, 24 – Kompostér. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Pro zbudování Hmyzího města jsme zvolili částečně ztrouchnivělé pařezy, které 2 rodičovské páry vyhledali v lese a přivezli autem do MŠ, kde je vyložili. Vyhledání pařezů, jejich dobývání a přepravení z lesa jistě bylo fyzicky náročné, protože ztrouchnivělé dřevo pařezů bylo nasáklé vlhkostí a jejich váha se tak znásobila. Pařezy jsme zvolili záměrně, protože ztrouchnivělé dřevo je živnou půdou pro různé mikroorganismy a hmyz. Pařezy jsme společně umístili do odlehlého rohu zahrady, aby děti mohly život ve Hmyzím městě nerušeně pozorovat.

S dětmi jsme během odpoledního pobytu venku upravili plochu pro rozmístění pařezů z kypřením a částečným odkrytím trávníku, aby hmyzí domečky měly stálý přísun půdní vlhkosti. Potom jsme pařezy rozmístili tak, aby jejich seskupení připomínalo městskou aglomeraci. Hmyzí město bylo hotovo a zbývalo jen počkat, až se do něj jeho obyvatelé nastěhují.

Obr. č. 25 – Úprava prostředí pro hmyzí město. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Pro děti se tak stala říše hmyzu, brouků a dalších půdních živočichů dostupnější. Děti byly poučeny o tom, že každý nešetrný zásah do hmyzího města může mít stejně jako u lidí za následek narušení života jeho obyvatel a může způsobit jeho migraci do příznivějších podmínek. Konkrétně zde mohou pozorovat pavouky, škvory, mravence, ploštice, stonožky, housenky, různé druhy brouků, larvy, plže a žížaly.

Obr. č. 26, 27 – Hmyzí hotel. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Osazením kompostéru a zbudováním Hmyzího města se nám podařilo naplnit další část plánu budování Živé zahrady. Na obou činnostech se podílelo celkem pět rodičů, tři tatínkové a dvě maminky. Byli to jiní rodiče než ti, kteří se podíleli na zahradnických pracích.

6.5.3 Přírodní schody

Rodiče jednoho z dětí se nabídli, že poskytnou dřevo z porážky modřínu na jejich zahradě a přepraví ho do MŠ. Porazit vzrostlý strom, dostatečně silný, aby z něj bylo možné nařezat špalíky o průměru 30 – 50 cm, nebylo vůbec jednoduché. Při vykládce nařezaného kmene pomáhal rodičům personál školky. Kmen stromu stačil k nařezání pěti nestejně vysokých kusů. Nejmenší měl průměr 30 cm a výšku 20 cm, největší měl průměr 50 cm a výšku 60 cm. Jednotlivé části jsme seřadili vzestupně a vzhledem k jejich váze je stačilo volně položit na zem. Mezi jednotlivými částmi kmenu jsme vytvořili odstup cca 30 cm, aby děti mohly pohodlně přeskakovat z jednoho špalíku na druhý.

Špalíky jsme umístili na okraj zpevněné plochy určené pro pohybové aktivity dětí, aby mohla být opěrná plocha na rovné podložce. Na špalících byly pěkně vidět letokruhy stromu, které určovaly stáří stromu. S dětmi jsme jich napočítali celkem 15 a děti samy odvodily, že šlo o 15 let starý modřín. Pro práce v CA ve třídě nám rodiče poskytli ještě menší část kmene, rovněž s viditelnými letokruhy.

Obrázek č. 28, 29 – Přírodní schody. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

6.5.4 Pítko pro ptáčky

Tatínek jedné z holčiček měl kontakty v lomu, kde se těží kámen. Pro zajištění přírodního pítka pro ptáčky přišel s nápadem zajistit menší žulovou desku s mírnou prohlubní uprostřed, která by se při dešti sama přirozeným způsobem naplnila. V případě dlouhotrvajícího sucha by se o naplnění pítka vodou staraly děti. Členové realizačního týmu nápad odsouhlasili a tatínek desku přivezl do MŠ. Při vykládce a manipulaci s deskou mu pomáhal kamarád z lomu.

Nejdříve jsme museli zvolit místo pro umístění pítka. Pítko by mělo být v klidnější části zahrady na travnaté, ale současně rovné ploše. Dalším kritériem pro umístění byl náš požadavek, aby na pítko děti viděly z okna a mohly ptáčky pozorovat. V této fázi projektu nám začalo připadat, že plocha školní zahrady je pro osazení všech environmentálních a herních prvků nedostačující. V zásadě jsme měli dvě možnosti, ale žádná z nich nebyla ideální. Umístit pítko na travnatou plochu v těsném sousedství záhonků nebo na druhý konec zahrady do blízkosti Hmyzího města.

První možnost nebyla s ohledem na přístup k záhonkům příliš praktická, navíc to bylo místo, kam z okna dohlédly děti pouze z jedné třídy. V případě využití druhé možnosti by z praktického hlediska bylo umístění vhodnější, ale na pítko by neviděly děti ani jedné z obou tříd. Jak to tak bývá, došlo na třetí možnost, kterou navrhli přítomní muži.

Obr. č. 30, 31 – Pítko pro ptáčky. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Tou bylo umístění pítka do mírně svažitého terénu, který bylo sice nutné vyrovnat navážkou hlíny a šterku, ale nespornou výhodou umístění byla možnost

vizuálního kontaktu dětí z obou tříd. Pro zpevnění a vyrovnaní terénu využili oba muži drny a hlínu, která byla vykopána z prostoru pro záhonky a dosud nebyla odvezena. Na připravené místo kámen s prohlubní položili a pro přirozenější vzhled mírně zapustili do země a terén kolem upravili. Protože práce tentokrát probíhala ráno, děti za okny vše pozorovaly. Při odpoledním pobytu venku nanosily konvičkami do pítka vodu a se zvědavostí očekávaly, zda ptáčci pítka objeví.

Trvalo téměř tři týdny, než první ptáčci začali pítka používat. Obvykle je to v brzkých ranních nebo pozdních odpoledních až večerních hodinách, kdy je na zahradě a všude v okolí klid. Děti, které přijdou do školky nejdříve a odcházejí nejpozději, mají tedy největší šanci ptáčky vidět. Nejčastěji je u pítka možné vidět kosy a drozdy, příležitostně sýkorku či zvonohlíka. Pokud se u pítka objeví neznámý ptáček, hledáme jeho název v atlasu ptáků. K velkému překvapení a pobavení dětí se ptáčci v pítku i koupou, takže okna tříd bývají ráno i k večeru obležená dětskými pozorovateli.

6.5.5 Krmítko pro ptáčky

Role autora a tvůrce krmítka se opět ujal manuálně zručný muž, stejný tatínek, který pomohl sestavit kompostér. Tentokrát do výroby krmítka zapojil děti ve třídě. Přinesl materiál a nářadí a k práci využil CA Dílna, kde je umístěný pracovní ponk. Děti, zvláště kluci, pomáhaly držet a podávat, měřit, řezat, zatloukat hřebíky a lepit po dvě odpoledne za sebou. Výsledkem bylo dřevěné krmítko s úchytem k pověšení na větev stromu a s háčkem uvnitř na zavěšení nejrůznějších ptačích laskomin.

Hotové krmítko všichni společně slavnostně zavěsili na krátkém, ale silném lanovém provazu na jeden z kaštanů na školní zahradě, opět tak, aby na něj děti viděly z okna a mohly pozorovat ptáčky při krmení. I když zima byla krátká a mírná přesto jsme ptáčkům do krmítka nasypali slunečnicová semínka a na háček uvnitř krmítka zavěsili lojovou kouli. Děti viděly sýkorky a dokonce i straky, kterých je po celém areálu nemocnice plno.

Obr. č. 32 – Krmítko pro ptáčky. Obr. č. 33 – Šplhací lano. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

6.5.6 Multifunkční herní sestava Jupiter

Osazení multifunkční herní sestavy sice nepatří mezi aktivity, do nichž byli zapojeni rodiče, ale vzhledem k tomu, že je součástí plánu budování Živé zahrady, považují za důležité se o jejím osazení na pozemek školní zahrady alespoň zmínit.

Sestava je vyrobena z akáciového dřeva s přírodní povrchovou úpravou. Její součástí je lanová síť, která dětem umožňuje vyšplhat na podestu, dále prkno s otvory pro ruce a nohy určené opět pro šplhání a skluzavka. K výstupu na skluzavku mohou děti použít schody nebo dřevěný žebřík. Velkou část herní sestavy tvoří podesta, která zároveň slouží jako střecha úkrytu pod ní.

Obr. č. 34 – Multifunkční herní sestava Jupiter 60019 (TR Antoš, © Bez data)

Výrobce a dodavatel poslal se zásilkou 3 pracovníky, kteří měli na starost montáž a ukotvení sestavy do země. Z pozorování dělníků při instalaci měly děti opět velký zážitek. Sledovaly montáž i provádění výkopů na ukotvení velmi pozorně stejně jako zabetonování kotvících sloupků do země. Hlavní opěrnou tyč museli dělníci zkrátit na místě. Její zbytky nám opět posloužily při práci v CA, protože dřevo mělo na řezu dobře patrné letokruhy.

Děti se využívaní multifunkční herní sestavy nemohly dočkat, a tak pro ně bylo obtížné akceptovat dobu, která je nutná k vytvrnutí betonu a během níž není použití herního prvku možné. Doporučená doba byla jeden týden a posloužila nám k tomu, abychom si s dětmi vytvořili pravidla používání sestavy. Sestava je bezesporu nejrozměrnějším prvkem Živé zahrady.

Obr. č. 35 – Jupiter na školní zahradě. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

6.5.7 Další herní prvky

Jak jsem již zmiňovala v části **6.4.2 Sporné body**, bylo rozhodnutí o tom, kdy umístit prvky šplhací lano, stromový dům a šplhací strom do školní zahrady zcela ponecháno na naší úvaze. S ohledem na skutečnost, že v období září – listopad 2013 nám nastoupilo 10 nových dětí jsme s posouzením situace vyčkávali až na letošní jaro. Po zvážení všech okolností jsme dospěli k názoru, že bychom pro začátek mohli do školní zahrady umístit šplhací lano. Lano můžeme variabilně využívat nebo nevyužívat, podle počtu dohlížejícího personálu a počtu a věkového složení dětí, které budou na zahradě. V případě, že nebudeme chtít, aby děti tento herní prvek využívaly, lze spodní konec zavěšeného lano jednoduše přehodit přes horní větve a lano se stane pro děti nedostupným.

Realizaci umístění tohoto prvku na školní zahradu si vzal pod patronaci opět jeden z tatínků, amatérský horolezec. Zajistit vhodné lano s odpovídající nosností, pružností a upevněním pro něj nebyl problém. Strom, který jsme vybrali k zavěšení lana, rostl v mírně svažitém terénu spodní části zahrady a měl později sloužit jako strom šplhací. Bylo třeba počítat s tím, že trávník pod stromem bude časem vydřený, ale v tomto místě byl porost stejně velmi narušený od toho, jak zde děti trénovaly běh z kopce a do kopce. K zavěšení bylo použito odolné a nylonem zpevněné horolezecké lano a v místě, kde bylo zavěšeno na větev, bylo zdvojeno proti ošoupání. Vzhledem k nepříznivému počasí jsme zatím neměli možnost lano s dětmi vyzkoušet.

6.6 Závěrečná fáze – kontrola

Cílem i výsledkem našeho snažení měla být přírodní zahrada, která bude sloužit k rozvoji environmentálního uvědomění a vzdělávání dětí a v místním měřítku vést děti k odpovědnému jednání k životnímu prostředí a jeho přímé ochraně. Na základě získaných poznatků a prostřednictvím aktivit na zahradě by děti měly mít možnost ověřit si propojenost mezi lidskou činností a procesy v přírodě a samy se do tohoto procesu zapojit.

Tento cíl jsme si stanovili na počátku našeho záměru. Nyní jsme byli na jeho konci. Bylo načase položit si několik kontrolních otázek:

- Co se nám podařilo?

- Co se nám nepodařilo?
- Co bychom udělali jinak?

Odpovědi na všechny otázky byly vlastně jakousi rekapitulací procesu realizace záměru od počátku do konce a daly se shrnout do několika jednoduchých výstupů.

Podařilo se nám:

- Vytvořit jeden nový inovovaný produkt Živá zahrada.
- Zapojit se do sbírky na pomoc Michalce Zahradníkové Víčko k víčku pro Mišičku.
- Zapojit do projektu Živá zahrada celkem 37 rodičů 28 dětí přímo (vlastními silami) nebo nepřímo (finanční podporou), tj. z 50 dětí nadpoloviční většina.
- Dodržet limit finančního rozpočtu, resp. jej snížit na 61 800,- Kč odhadovaných finančních nákladů.
- Realizovat záměr v souladu s časovým harmonogramem.
- Vytvořit dětem podmínky k ověření si propojenosti mezi lidskou činností a procesy v přírodě a do tohoto procesu je zapojit.

Poslední výstup bych ráda rozvedla. První úpravy záhonů a jejich osázení proběhlo koncem měsíce května. Děti sledovaly růst, květ a zrání plodů jahodníků, okurek a rajčat. Rajčata se urodila v hojné míře a sklízeli jsme je až do podzimu. Na podzim jsme sklízeli mrkev, kterou jsme s dětmi v průběhu růstu jednotili. Dýně nám bohužel zahradníci při údržbě trávníku posekali. Děti se naučily záhonky zalévat a plít a při pletí rozeznávat plevel od rostlin, pohybovat se v záhonech tak, aby rostliny nepošlapaly, otrhávat plody, aniž by poničily rostlinu, okopávat a kypřit půdu. Na záhonky jsme s dětmi vytvořily obrázkové označení, abychom věděly, kde je co zaseté či zasazené. Na ovocné keře jsme obrázky připevnily motouzem, do záhonku zapíchli na dřevěném kolíku. Obrázky jsme vytiskli na barevné tiskárně a děti si je samy laminovaly.

Všechny plody ze zahrádky děti konzumovaly, případně pro konzumaci dále upravovaly – rajčatový, okurkový a mrkvový salát, do polévky pravidelně přidávaly čerstvou petrželku, do džbánu s vodou bylinky, které si samy na zahrádce natrhaly. Rybíz, angreštu a malin se urodilo jen symbolicky, takže je děti nemohly ani ochutnat.

Samozřejmě jsme se setkali i problémy, kdy některé děti (nové, malé nebo ty, které se prací na zahradě neúčastnily) bez rozmyslu plody práce jiných ničily. Vysvětlování nepomohlo, a tak jsme museli vytvořit pravidla a učinit ochranná opatření. Hlavním pravidlem bylo, že o zahrádku se při pobytu venku starají pouze hospodáři za dohledu a pomoci paní učitelky.

Děti pak samy spontánně rozhodly, že na zahrádku bude zákaz vjezdu. To jsme převedli do praxe tak, že jsme okolí zahrádky vykolíkovali, mezi kolíky natáhli výstražnou červenobílou pásku a na ni na třech místech navlékli ve folii zavařenou značku zákazu vjezdu. Značku jsme stejně jako obrázky vytiskly na barevné tiskárně a děti je samy laminovaly. Hospodáři a děti, které se na pracích na zahrádce podílely, potom samy narušitele hlídaly a upozorňovaly je na nevhodné chování.

Hospodářům přibyly ještě další nové povinnosti v podobě trhání petrželky do polévky k obědu, bylin do džbánu s vodou nebo odnášení organických zbytků do kompostéru. Letos na jaře se děti přesvědčily o praktickém využití obsahu kompostéru, kdy jsme opět společně s rodiči a dětmi po zimě do záhonků kompostovanou zeminu zarývali. Přestože byla zima krátká a mírná, je na osázení záhonků ještě brzo.

Mile nás překvapilo, že někteří rodiče nám sami od sebe opět nabídli pomoc s jarními úpravami zahrádky.

Nepodařilo se nám:

- Zapojit do projektu Živá zahrada více rodičů většího počtu dětí.
- Změnit fakt, že někteří rodiče se na aktivitách v MŠ podílí opakovaně a jiní vůbec.
- Zajistit možnost zavlažování zahrady jinak než zaléváním z konve.
- Domyslet, že umístění zahrádky v blízkosti plotu bude lákat kolemjdoucí k trhání plodů.
- Včas informovat zahradníky, kteří chodí sekat trávu, na vysázené rostliny (dýně), abychom předešli jejich posečení.

- Dodat dokončení prací slavnostní ráz a vyjádřit tak rodičům poděkování za jejich pomoc, např. zahradní slavností.

Co bychom udělali jinak:

- Určitě bychom zvolili přírodní kompost namísto kompostéru, protože v kompostéru nemají děti možnost vidět probíhající rozkladné procesy a zde žijící živočichy.
- Zařadili bychom do projektu instalaci mlhoviště pro zpříjemnění horkých letních dnů na zahradě.
- Umístili bychom zahrádku dále od plotu, abychom zamezili trhání plodů.
- Zasadili bychom kolem drátěného plotu kvetoucí popínavé rostliny.

Možná naše přírodní zahrada není největší, ani nejkrásnější, není ani architektonicky navržena, ale je naše, vytvořili jsme ji vlastníma rukama a jsme na ni náležitě hrdí.

Rozhodně můžeme s čistým svědomím říci, že výsledkem našeho snažení je přírodní zahrada, která slouží k rozvoji environmentálního uvědomění a vzdělávání dětí a v místním měřítku vede děti k odpovědnému jednání k životnímu prostředí a jeho přímé ochraně. Na základě získaných poznatků a prostřednictvím aktivit na zahradě si děti ověřují propojenost mezi lidskou činností a procesy v přírodě a samy se do tohoto procesu zapojují.

7 ZDRAVÉ STRAVOVÁNÍ

7.1 Vznik a identifikace záměru, hledání správné cesty

Projekt Zdravé stravování postupně a přirozeně vyplynul z projektu Živá zahrada, lze tedy říci, že je jakýmsi doplňkovým projektem. Rodiče se totiž o zdravou stravu začali sami zajímat v souvislosti s pěstováním zeleniny a bylin na naší nové zahradce, tudíž je nebylo nutné pro tento projekt znovu získávat nebo je pro zapojení motivovat. Přirozenou cestou měli možnost sledovat, že děti nejen rozeznávají některé druhy bylin a zeleniny, ale také je konzumují nebo pro konzumaci připravují. Že jsou zelenina a bylinky pěstované tímto způsobem pro děti zdravější, bylo nasnadě. Především

maminky se v důsledku těchto zkušeností začaly individuálně zajímat o skladbu školního jídelníčku a měly požadavek na zařazování některých nových druhů potravin v rámci jeho obměny. Šlo především o cizrnu, jáhly, pohanku, špaldu nebo sójové výrobky.

7.2 Plán realizace záměru

7.2.1 Zásady správného stravování

Děti si při nástupu do MŠ přinášejí z domova nejrůznější stravovací návyky, ať už jde o způsob stravování, kdy nejsou výjimkou případy, že maminka běhá s jídlem za dítětem a krmí ho během hraní či pohybových aktivit, kdy tříleté i čtyřleté děti snídají pouze mléko z kojenecké lahve, popř. nesnídají vůbec, protože na snídani nezbyvá čas, popř. nemohou ihned po probuzení cokoli pozřít, nebo ať jde o preferenci určitých druhů potravin na úkor jiných, nevhodnou nebo omezenou skladbu jídelníčku, přebytek sladkostí, potravin z provozoven rychlého občerstvení, ignorování ovoce či zeleniny, nedostatek mléčných výrobků atd.

Co v takových případech dělat? Je vůbec nutné nevhodné stravovací návyky dětí upravovat nebo měnit? A pokud ano, proč? Máme k tomu oprávněné důvody, nebo jde jen o populistickou propagandu výrobců zdravé výživy, biopotravin nebo mléčných výrobků bez laktózy? Jak tedy postupovat? Je vhodné tolerovat rozmary dětí ve výběru potravin, nebo být nekompromisní? Jde o nedůslednost, nezájem nebo pohodlnost rodičů? Jak najít odpovědi na všechny otázky? Zeptali jsme se odborníků, konkrétně nutričních terapeutek nemocnice, které dohlíží nad správnou a vyváženou skladbou stravy dodávané dětem do MŠ. Sestry nám nejen poradily, ale také nám předaly informační a osvětový leták pro rodiče Nechci být otesánek (2006). Tento leták vznikl v rámci projektu podpory zdraví Zdravá nemocnice a jeho autorkami jsou právě samy nutriční sestry (viz Příloha č. 8). O získané poznatky jsme se podělili s rodiči.

V době růstu mají děti vyšší energetické nároky než dospělí a rovněž nároky na správný vývoj tkání a orgánů, který podporuje dostatečný obsah bílkovin ve stravě, jsou vyšší. V tomto období je tedy nutné zařadit do jídelníčku dětí takové potraviny, které bílkoviny obsahují – mléko, mléčné výrobky, maso, vejce a luštěniny. Hlavní chyby ve výživě předškolních dětí (Nechci být otesánek, 2006):

- násilné nucení dítěte do jídla (vyvolá averzi s dalšími negativními důsledky)
- nevhodná skladba jídelníčku
- nadměrný příjem sladkostí nebo slazených nápojů (ovlivňují i stav chrupu)
- nevhodné stravovací návyky v rodině (rytmus podávání jídel, kořeněná jídla, uzeniny...)
- špatný stravovací režim (nepravidelnost, vynechávání snídaní)
- nedodržování pitného režimu
- nevhodný výběr potravy (fast food)
- nadbytečný příjem potravin

Je všeobecně známo, že přejídání, nevhodný výběr potravin a nedostatek pohybu mohou mít za následek vznik různých onemocnění nebo obezity. Na zdraví ve vyšším věku je třeba myslet již od dětství.

7.2.2 Analýza současného stavu

7.2.2.1 Režim stravování

Děti se s ohledem na nestandardní provozní dobu od 6.00 do 20.00 hodin stravují 5 x denně – snídaně, dopolední svačina, oběd, odpolední svačina, večeře. V MŠ není školní kuchyně, ale pouze výdejna jídel, kam je připravená strava dovážena přímo z nemocnice. Stravovací úsek nemocnice má bohaté zkušenosti s přípravou jídel pro dětská lůžková oddělení a skladba jídelníčku tak plně odpovídá platným výživovým normám.

Pokud jde o hlavní jídlo – oběd, kopíruje jídelníček MŠ jídelníček dětí na lůžkových odděleních nemocnice, neboť z ekonomických důvodů (v MŠ je pouze 50 strážníků) není možné vařit pro MŠ samostatně. Večeře se v celé nemocnici bez výjimky doposud podávaly pouze studené. V tomto směru získala MŠ přece jen určité privilegium, protože jsme jediným provozem, kam jsou dodávány teplé večeře. Z uvedeného vyplývá, že možností, jak ovlivnit skladbu jídelníčku, není mnoho.

Je samozřejmé, že děti do jídla nenutíme. V souladu se zásadami programu ZaS přistupujeme ke stravování poněkud netradičně. Snídaně a svačiny jsou dětem servírovány formou švédských stolů. Co si pod tímto označením představit? Máme-li v jídelníčku uvedeno, že k svačině (nebo snídani) bude chléb se šunkovou pěnou a jablko, je na servírovací stolek ve třídě připraveno několik misek s pomazánkou, tácky s nakrájeným chlebem, talíře s měsíčky jablka a kelímky na nápoj (čaj, mléko nebo kakao). Nádobu s nápojem umístí na stůl učitelka. Ve spodní části stolku najdou děti talířky. Děti snídají a svačí postupně, jak přicházejí. Dítě si vezme talířek a dá si na něj chléb a jablko a vše odnese na své místo. Pokud je první, odnese ke stolku také misku s pomazánkou a nůž. U stolku si pomazánku namaže na chléb a misku nechá k dispozici pro ostatní děti na stolku. Mladším dětem pomáhají starší kamarádi nebo učitelky. Po ukončení svačiny (snídaně) si dítě po sobě odnese nádobí na odkládací stolek a na svačinkový kalendář umístí svou fotografii. Tímto způsobem může učitelka ověřit, které z dětí ještě nesvačilo.

Obdobným způsobem probíhá i oběd. Polévka je servírována v polévkové míse na stůl a děti si samy nalévají. Hlavní jídlo je připraveno na speciálně upraveném servírovacím stolku v samostatných nádobách a děti si jídlo samy dávají na talíř v takovém množství a skladbě, která jim vyhovuje. Talíře děti po obědě opět samy odnášejí na odkládací stolek. Jsou tak dle svých schopností a s přihlédnutím k věku vedeny k samostatnosti v obsluze při servírování jídla, pomoci ostatním a úklidu.

Obr. č 36 – Servírování polévky. Zdroj: Vlastní fotodokumentace MŠ.

K tomu, aby tento systém uspokojivě fungoval, bylo třeba hodně času, trpělivosti a odvahy ze strany učitelek, pochopení ze strany rodičů a důvěry ze strany dětí. Důležité je pravidlo, které děti zavazuje ke konzumaci polévky nebo části hlavního jídla. Máme-li k obědu např. špenát, maso a brambory, může si dítě vybrat různé kombinace – špenát a brambory nebo maso a brambory nebo brambory samotné apod. Respektujeme tak volbu dítěte v tom, co a kolik toho bude jíst, ale současně eliminujeme možnost, že nebude jíst nic.

Obr. č. 37 – Hlavní jídlo, samoobslužný pult. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 38, 39 – Samostatné servírování jídla. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

7.2.2.2 Pitný režim

Důležitou součástí stravování je pitný režim. Pro pitný režim je určeno stálé, viditelné místo ve třídě, kde je umístěna přepravka na odkládání lahví označených značkami dětí. Lahve mají obsah 0,5 – 0,7 l a horní část je opatřena otevíracím šroubovacím uzávěrem pro bezpečné zacházení a pítkem pro zjednodušenou obsluhu. Děti tak mají k dispozici dostatek tekutin v průběhu celého jejich pobytu v MŠ v samoobslužném režimu, včetně pobytu venku, kdy bereme lahve s pitím s sebou. K jídlu (dopolední svačina, oběd, odpolední svačina) jsou nápoje dětem podávány běžným způsobem. Rodiče i učitelky tak mají kontrolu nad množstvím přijatých tekutin v době pobytu dítěte v MŠ. U dětí se sníženou potřebou pít koriguje příjem tekutin učitelka.

Obr. č. 40 – Pitný režim. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Rodiče se na zajištění pitného režimu dětí samy aktivně podílejí. Zajistit dětem lahve s pitím je jejich povinností. Rodiče přinesou každé pondělí originálně zabalenou (neotevřenou) lahev s původní náplní. Jakmile dítě původní náplň vypije, je po zbytek týdne lahev doplňována v MŠ čerstvou pitnou vodou, čajem nebo vodou ochucenou šťávou z čerstvého ovoce. Lahve jsou každý den po odchodu dítěte řádně vymyty

a připraveny k použití pro další den. Z hygienických důvodů je obměna lahví nutná každý týden, aby se ve víčku lahve nemnožily nežádoucí mikroorganismy.

Zpočátku měli rodiče problém si pamatovat, že mají každé pondělí přinést novou lahev, proto jsme jim umožnili přivést celý karton nápojů. Každý takový karton je označen jménem dítěte a uložen v MŠ. Nápoje z kartonu dětem postupně přidělujeme podle jejich docházky. Před vyčerpáním zásob rodiče upozorníme, aby dodali další karton. Většina rodičů vozí své potomky do MŠ autem a s převozem kartonu lahví nemají problém. Tento systém je vyhovující pro všechny zúčastněné strany.

7.3 Plán realizace

7.3.1 Hledání problému

Největší problém pozorují rodiče u svých dětí při konzumaci ovoce a zeleniny, kdy nejsou schopni děti motivovat, aby ovoce a zeleninu jedly v dostatečné míře a skladbě. V této souvislosti rodiče ocenili náš projekt Živá zahrada, kdy jsme dětem přirozeným způsobem připravili podmínky k pěstování angreštu, rybízu, malin, zeleniny a bylin, takže děti od té doby zaujaly ke konzumaci ovoce a zeleniny uvolněnější postoj. Díky vlastní získané zkušenosti s pěstováním, sklizením, úpravou a konzumací vypěstovaných plodin je snazší děti ke konzumaci přesvědčit.

Některé maminky projevily na základě těchto zkušeností zájem o zařazení zdravých potravin do jídelníčku dětí a iniciovaly schůzku, na kterou pozvaly představitele MŠ – mě jako ředitelku a 2 hlavní učitelky. Smyslem schůzky bylo vymyslet způsob, jak seznámení s neznámými zdravými potravinami a pokrmy u dětí v MŠ podpořit, abychom děti od konzumace neodradili.

Oboustranná výměna zkušeností mezi námi a maminkami ohledně stravovacích návyků dětí vyvolala bouřlivou diskuzi. Z diskuze bylo zřejmé, že děti nemusí změny ve stravě přijmout pozitivně s ohledem na různorodé stravovací návyky v rodinách, kdy s některými méně užívanými potravinami děti v podstatě nepřijdou do styku, tudíž je neznají. Shodli jsme se, že vše neznámé budí v dětech nedůvěru a je nezbytné vymyslet způsob, jak takové riziko minimalizovat. Maminky přiznaly, že samy nejsou schopné vytvořit doma takové podmínky, aby mohly podávat dětem zdravé potraviny z obavy, že budou čelit jejich protestům, popř. je budou muset řešit.

Nakonec jsme se shodli na dvou variantách, jak zdravé stravování v MŠ podpořit:

- Úprava jídelníčku
- Zapojení rodičů

7.3.2 Úprava jídelníčku

Na základě projeveného zájmu maminek jsem koncem srpna sjednala schůzku s dodavatelem stravy pro MŠ, abychom naše požadavky společně projednali. Při jednání byl kladen hlavní důraz na naši snahu vypěstovat v dětech základy zdravého životního stylu, ale současně bylo nutné zohlednit argumentaci dodavatele a jeho ekonomické hledisko.

Výsledkem společných jednání bylo zařazení těchto potravin do jídelníčku:

- Oběd – Cizrnová polévka
- Večeře – Cizrnové lívance
- Večeře – Zeleninové rizoto se sójovým granulátem
- Svačina – Jahelný pudink
- Svačina – Sójové pečivo (rohlík, houska)

Dále jsme dohodli, že změny v jídelníčku budou zařazeny od října 2013 na dobu dvou měsíců, abychom mohli vyhodnotit, jak děti tyto změny přijaly. Další schůzka s dodavatelem stravy tedy byla stanovena na začátek listopadu 2013.

7.3.3 Zapojení rodičů do projektu

7.3.3.1 Konkretizace záměru

Následně jsme sjednali operativní schůzku s rodiči, abychom je krátce informovali o výsledcích jednání a navrhli konkrétní formy spolupráce. Vycházeli jsme při tom ze zavedené praxe, kdy jsou rodiče zvyklí pomáhat při činnostech v CA. Hlavním cílem tedy bylo zapojit rodiče do činností v CA Domácnost, kde s dětmi vytváříme pokrmy z potravin a potraviny nejrůznějším způsobem upravujeme (krájení, strouhání, mazání, vykrajování, formování, válení apod.).

Měli jsme celý měsíc září na to, abychom učinili potřebná opatření na seznámení dětí s novými druhy potravin, protože od října je čekají změny v jídelníčku. Nově zařazenými potravinami byla cizrna, jáhly a sója, maminky si přály ještě pohanku a špaldu, ale to se nám prosadit nepodařilo.

Měsíc září jsme rozdělili na 4 týdny, maminky si rozdělily potraviny a každý týden si vzala na starost jedna maminka, která měla za úkol připravit jeden recept na jednu z potravin a ten s dětmi a učitelkami při činnosti v CA Domácnost realizovat. Součástí přípravy bylo i zabezpečení potřebných surovin a pomůcek v koordinaci s provozními pracovníci MŠ. Protože maminky měly různé podmínky z hlediska časových možností, snažili jsme se jim vyjít vstříc a dohodli jsme, že realizace činností nemusí probíhat jen v dopoledních, ale i v odpoledních hodinách. Volbu dne v týdnu jsme s ohledem na plnění pracovních povinností rovněž nechali na jejich zvážení.

Recepty, podle kterých maminky s dětmi pracovaly:

- Cizrnové kuličky

Postup: Obsah jedné cizrnové konzervy rozmixujeme se 100 g vlašských ořechů a přidáme 50 g nastrohané hořké čokolády. Ze směsi utvoříme kuličky a obalujeme v kakau nebo mletých ořeších.

- Jahelné kuličky

Postup: Jahelné vločky nasypeme do hlubokého talíře, zalijeme vařící vodou a přikryjeme, dokud vločky nenabobtnají. Přidáme kokos, nasekané ořechy, mandle, pokrájené rozinky. Pokud je hmota řídká, přidáme ještě kokos, nasákne přebytek vody. Na závěr z těsta tvarujeme kuličky a obalujeme je v kokosu.

Obr. č. 41 – Cizrnové kuličky. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Obr. č. 42 – Jahelné kuličky. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

- Koktejl ze sójového mléka

Suroviny: 2 l sójového mléka, 3 banány, 1 vanilkový cukr

Použijeme polovinu surovin - do mixéru nalijeme 1 l mléka, nakrájíme ½ banánu, nasypeme ½ balíčku vanilkového cukru. Rozmixujeme a můžeme podávat.

Postup opakujeme s druhou polovinou.

- Pohanková kaše

Suroviny: 200 g pohanky, 300 ml mléka, špetka soli, trochu másla, mletá skořice, džem nebo marmeláda, máta na ozdobení.

Pohanku vysypeme do osoleného vroucího mléka, dobře zamícháme, odstavíme z ohně a necháme dojít pod pokličkou. Kaši posypeme skořicí, naservírujeme se 2 lžícemi džemu, lehce pocukrujeme, ozdobíme lístky máty.

7.3.3.2 Průběh činností

Všechny přípravné i realizační aktivity probíhaly ve třídě, konkrétně v CA Domácnost. Vzhledem k tomu, že maminky měly s pomocí dětem v CA určité zkušenosti, nenastaly během realizace žádné nepředvídané okolnosti.

S ohledem na bezpečnost dětí jsme zvolili přípravu většiny pokrmů za studena, kromě pohankové kaše, kde bylo nutné použít vařič. Protože s dětmi běžně toto vybavení používáme, máme pro tento účel zakoupený indukční vařič a indukční nádobí. Výhodou tohoto systému je studený efekt, tzn., že plotýnka vařiče se při použití sice zahřívá, ale nepálí, ani hrnec není horký. Rovněž při práci s mixérem na přípravu koktejlu bylo třeba dbát zvýšené opatrnosti.

O práci v CA Domácnost, především o vaření a pečení, je vždy u dětí velký zájem. Učitelky se do činností maminek s dětmi rovněž zapojily a ve třídě při těchto příležitostech panovala téměř domácí atmosféra. Maminky byly při činnostech s dětmi překvapené jejich samostatností a zručností, kterou děti získaly zkušenostmi v CA Domácnost. Děti jsou zvyklé se podílet nejen na přípravě a vzniku různých druhů jednoduchých pokrmů, ale také po sobě uklízejí a myjí nádobí. Vlastně to vypadalo, že maminky pomáhají dětem, nikoli naopak. Kromě pohankové kaše, která se trochu připálila, se maminky i děti zhostily svých úkolů nečekaně dobře. Přesto se nám po skončení přiznaly, že pracovat s dětmi tímto způsobem každý den by pro ně bylo nepředstavitelné.

Děti všechny pokrmy, které podle receptů připravily, také ochutnaly, popř. snědly. Kromě pohankové kaše, která neměla u dětí valný úspěch, ať už proto, že se mírně připálila, nebo proto, že děti novému pokrmu nedůvěřovaly, byly jejich ostatní výtvořky s nadšením zkonsumovány. Rozdíl mezi sójovým a kravským mlékem děti

téměř nerozeznaly, cizrnu některé děti znaly, jiným připomínala hrách, tudíž jim nečinilo obtíže s ní ani pracovat, ani výtvary později konzumovat. Jáhly a jahelné vločky většina dětí (kromě 2 dětí) neznala, stejně jako pohanku (tu znalo pouze 1 dítě z MŠ), ale zvědavost je přemohla natolik, že ani v tomto případě neměly k potravinám výraznou nedůvěru. Horší to pak bylo s ochutnávkou.

7.3.4 Rekapitulace projektu

7.3.4.1 Co se podařilo

Celkem, ať už prostřednictvím dodavatele stravy, tj. nemocnice, nebo prostřednictvím přípravy pokrmů v MŠ s maminkami v CA Domácnost, jsme si vytyčili za cíl přiblížit dětem tyto potraviny a pokrmy:

- Cizrna - cizrnová polévka, cizrnové lívance, cizrnové kuličky
- Sója - zeleninové rizoto se sójovým granulátem, ovocný koktejl ze sójového mléka, sójové pečivo
- Jáhly - jahelný pudink, jahelné kuličky
- Pohanka - pohanková kaše

Děti si v průběhu měsíců září – prosinec 2013 zvykly bez problémů konzumovat cizrnovou polévku, cizrnové lívance a cizrnové kuličky, jejichž přípravu během uvedeného období 2x opakovaly s učitelkami ve třídě. Také sójové pokrmy si našly své příznivce, proto zeleninové rizoto se sójovým granulátem a sójové pečivo zůstalo součástí jídelníčku i po uplynutí testovacího období.

7.3.4.2 Co se nepodařilo

Jak vyplývá z výše uvedeného, ostatní potraviny a pokrmy se u dětí nesetkaly s příznivým ohlasem. Jsou to jáhly a pohanka. Nejlépe ještě dopadly jahelné kuličky, které byly při opakované tvorbě ochotné jíst alespoň některé děti. Naprosté fiasko zaznamenal jahelný pudink a pohanková kaše. Jahelný pudink jsme museli postupem času z jídelníčku vyloučit, protože děti jej hromadně vracely. Po takovém neúspěchu jsme zkusili s dětmi připravit jahelný pudink v rámci činností v CA Domácnost, abychom si ověřili, že problém není ve způsobu přípravy. Výsledek byl naprosto identický, přestože příprava pokrmu děti bavila, ke konzumaci zaujaly negativní postoje.

Stejně dopadla i pohanková kaše, kterou jsme s dětmi připravili ještě jednou, abychom se ujistili, že příčinou nebyla připálená chuť z prvního pokusu. Jak se ukázalo, nebyla. Pohankovou kaši se nám podařilo nahradit vločkovou kaší a po vyjednání s dodavatelem dokonce zařadit do jídelníčku jako odpolední svačinu.

7.4 Závěrečné hodnocení projektu

I když byl projekt Zdravé stravování vzhledem k menšímu rozsahu a nižším nárokům na organizaci a finanční náročnost pouze doplňkovým projektem k projektu Živá zahrada, lze říci, že výsledek byl uspokojivý. V tomto případě to byl hlavně čas a energie, kterou maminky věnovaly ve prospěch dětí, s minimální finanční náročností, kdy MŠ zajistila suroviny na přípravu zdravých pokrmů z vlastních zdrojů.

Kromě zařazení nových druhů potravin (cizrna, sója, ovesné vločky) do jídelníčku dětí (viz Příloha č. 9) lze za úspěch považovat i obohacení stravy v MŠ o výpěstky z naší zahrádky. Všechny plody ze zahrádky děti konzumovaly, případně pro konzumaci dále upravovaly – rajčatový, okurkový a mrkvový salát, do polévky pravidelně přidávaly čerstvou petrželku, do džbánu s vodou bylinky, které si samy na zahrádce natrhaly.

Obr. 43, 44, 45 – Bylinkový nápoj s citronem. Zdroj: vlastní fotodokumentace MŠ.

Iniciativa rodičů v oblasti vaření dále pokračuje a je v souladu se zdravým jídelníčkem. Vzhledem k tomu, že většina rodičů pochází z řad zdravotnického personálu, lékařů a zdravotních sester, jsou rodiče zásad ve výživě dětí znalí. Z tohoto pohledu nebylo problémem nahradit převzaté zvyklosti z jiných školek v konzumaci sladkostí při oslavách narozenin dětí nebo MDD jinými, zdravějšími potravinami a vhodnějšími rituály.

Má-li dítě narozeniny, může si rodina vybrat ze dvou možností, jak oslavu narozenin svého dítěte v MŠ pojmout. První možností je připravit doma s dítětem dort nebo jiný pečený moučník a do MŠ jej přinést, druhou možností je přijít do MŠ a společně s dětmi dort nebo jiný moučník upéci. V obou případech skončí připravená dobrota jako zákusek po obědě dětí. Před tím ovšem nezapomeneme s dětmi oslavenci pográtulovat. Zatím jsme při této příležitosti pekli v MŠ jen 2x, ale věřím, že zavedená tradice pečení maminek s dětmi v MŠ bude pokračovat.

V zařazování jiných zdravích prospěšných potravin chceme pokračovat i v dalším školním roce, popř. v dlouhodobém horizontu několika let. Předpokládáme i nadále propojenost mezi oběma projekty, protože nejen děti, ale především rodiče jsme si realizací obou projektů získali, což přispělo ke vzájemnému obohacení, pochopení a prohloubení spolupráce MŠ s rodiči. Škoda jen, že nám děti a rodiče odcházejí...

8 Závěr

Moje práce pojednává o zkušenostech s aplikováním dosud získaných teoretických poznatků o programu Začít spolu, konkrétně o spolupráci s rodinou v oblasti EV výchovy, do praxe. Vzhledem k tomu, že program samotný představuje podle SbS otevřený systém, který se neustále dotváří a reaguje na nové skutečnosti, chápu průběh celého procesu realizace projektů, kdy jsme se na jednotlivých aktivitách podíleli spolu s rodiči a dětmi, jako systém vzájemně se učící komunity. To považuji za neocenitelný přínos pro všechny zúčastněné, neboť nejen v mateřské škole, ale v samotné škole života se stále máme co učit.

Touto cestou jsem dospěla k poznání, že nosné téma mé BP je tak trochu skryté. Jde o téma lidského života – o lidech a mezilidských vztazích.

Díky psaní této BP jsem získala cennou zpětnou vazbu o smysluplnosti své práce podle zásad programu Začít spolu a uvědomila si, že mě nejen hluboce naplňuje a uspokojuje, ale je také oceňována (viz příloha č. 10). To je pro mě osobně největším přínosem.

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

ČINČERA Jan, 2007. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-147-8.

GARDOŠOVÁ Juliana, Lenka DUJKOVÁ a kol., 2003. *Vzdělávací program Začít spolu, metodický průvodce pro předškolní vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-815-5.

HELUS Zdeněk, 2004. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-888-0.

HERMAN Marek, 2008. *Najděte si svého marťana*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-023-3.

KOPŘIVA Pavel, Jana NOVÁČKOVÁ, Dobromila NEVOLOVÁ a Tatjana KOPŘIVOVÁ, 2008. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála. ISBN 978-80-904030-00.

LÉBLOVÁ Eliška, 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

MÁCHAL Aleš, 2007. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek. ISBN 80-902954-0-1.

MONTESORIOVÁ Maria, 2011. *Od dětství k dospívání*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-478-0.

OPRAVILOVÁ Eva a Jana KROPÁČKOVÁ, 2005. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha: PFUK Praha. ISBN 80-7290-251-2.

OPRAVILOVÁ Eva, 2002. *Předškolní pedagogika I., Smysl a proměny dětství*. Liberec: PF TUL. ISBN 80-7083-656-3.

PRŮCHA Jan, 2004. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-977-1.

STRAKATÁ Mirka, 2009. *Pojďte s námi do přírody*. Olomouc: Computer Media. ISBN 978-80-7402-027-8.

SMOLÍKOVÁ Kateřina, Eva OPRAVILOVÁ, Miluše HAVLÍNOVÁ, Alice BLÁHOVÁ a Věra KREJČOVÁ, 2004. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP. ISBN 80-87000-00-5.

SVOBODOVÁ Eva a kol., 2010. *Vzdělávání v mateřské škole. Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-774-9.

VÁGNEROVÁ Marie, 1999. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Elektronické zdroje:

ALTERNATIVNÍ ŠKOLY. Alternativní školy. *Alternativniskoly.cz* [online]. ©2001 - 2014 [cit. 2014-03-22] Dostupné z: <http://www.alternativniskoly.cz/>

ASOCIACE LESNÍCH MŠ. Základní informace/myšlenka lesní MŠ. *Lesnims.cz* [online]. © Bez data. Dostupné z: <http://lesnims.cz/zakladni-informace/myslenka-lesni-ms>

CENTRUM NAROVINU, O. S. O nás/Základní informace. *Centrumnarovinu.cz*. © Bez data. Dostupné z: <http://www.centrumnarovinu.cz/content/o-nas-zakladni-informace>

ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 10. Listopadu 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon). In: Sbíрка zákonů České republiky. 2004, částka 190 s. 10273.

Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

ČESKÝ PORTÁL EKOPSYCHOLOGIE. Čítárna/Články/ Proč se děti bojí přírody. *Ekopsychologie.cz* [online]. ©2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/clanky/proc-se-deti-boji/>

METODICKÝ PORTÁL RVP. Článek/Projekty v práci mateřských škol. *Rvp.cz* [online]. ©2012. [cit. 2014-03-8]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/PU/922/PROJEKTY-V-PRACI-MATERSKYCH-SKOL.html/>

METODICKÝ PORTÁL RVP. Knihovna/Pedagogický lexikon/Škola v přírodě. *Wiki.rvp.cz* [online]. © 2012. [cit. 2014-03-18].

Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Škola_v_přírodě

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Věstník/Dokumenty/2009-3-1=Věstník+2009. *Msm.t.cz* [online]. MŠMT, ©2013 - 2014 [cit. 2014-02-15]. Dostupné <http://www.msm.t.cz/dokumenty/2009-3-1?highlightWords=V%C4%9Bstn%C3%ADk+2009>

MÍŠA ZAHRADNÍKOVÁ. Michalka – dmo. *Webnode.cz* [online]. ©2013. [cit. 2014-01-19]. Dostupné z: <http://michalka-dmo.webnode.cz/>

STEP BY STEP, O. S. Začít spolu. *sbscr.cz* [online]. © Bez data. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://sbscr.cz/?t=1&c=82>

TOULCŮV DVŮR. Farma a areál/Přírodní areál. *Toulcuvdvr.cz* [online]. © Bez data. [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://www.toulcuvdvr.cz/farma-areal/areal>

TR ANTOŠ. Multifunkční sestavy a prolézačky/do 1 m. [online]. © Bez data. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <http://www.trantos.cz/detska-hriste/multifunkcni-sestavy--prolezacky/jednozove-do-1-m/jupiter-60019>

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BP	Bakalářská práce
CA	Centra aktivit
ČR	Česká republika
EU	Evropská Unie
EV	Environmentální výchova
EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
FNM	Fakultní nemocnice v Motole
ISSA	International Step by Step Association
MŠ	Mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OM	Oregonská metoda
RK	Ranní kruh
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RÚ	Ranní úkol
SbS	Step by Step
SPC	Speciální pedagogické centrum
ŠVP	Školní vzdělávací program
VUR	Vzdělávání pro udržitelný rozvoj
ZaS	Začít spolu
ZOO	Zoologická zahrada

11 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázky:

Obr. č. 1	Ranní úkol
Obr. č. 2, 3	Rodiče ve třídě
Obr. č. 4	Pískoviště
Obr. č. 5	Pomáháme a chráníme
Obr. č. 6	Dýňobraní
Obr. č. 7, 8	Hajný to je lesa pán
Obr. č. 9, 10	Afrika nevšedníma očima
Obr. č. 11, 12	Koncert rodičů
Obr. č. 13, 14, 15	Malování trochu jinak
Obr. č. 16, 17, 18	Malování trochu jinak
Obr. č. 19	Kytička pro Míšu
Obr. č. 20	Naše zahrádka
Obr. č. 21	Jahodníky
Obr. č. 22	Keř angreštu
Obr. č. 23, 24	Kompostér
Obr. č. 25	Úprava prostředí
Obr. č. 26, 27	Hmyzí hotel
Obr. č. 28, 29	Přírodní schody
Obr. č. 30, 31	Pítko pro ptáčky
Obr. č. 32	Krmítko
Obr. č. 33	Šplhací lano
Obr. č. 34	Multifunkční sestava nákres
Obr. č. 35	Multifunkční sestava exteriér

Obr. č. 36	Servírování polévky
Obr. č. 37	Samoobslužný pult
Obr. č. 38, 39	Hlavní jídlo
Obr. č. 40	Pitný režim
Obr. č. 41	Cizrnové kuličky
Obr. č. 42	Jahelné kuličky
Obr. 43, 44, 45	Bylinný nápoj
Tabulky:	
Tab. č. 1	Finanční odhad nákladů
Tab. č. 2	Časový harmonogram realizace

12 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1	Leták SbS
Příloha č. 2	Ukázky z manuálu
Příloha č. 3	Záznamový arch OM, s. 1, 2
Příloha č. 4	Informační leták pro rodiče Autoservis
Příloha č. 5	Leták Víčko
Příloha č. 6	Pozvánka na Setkání s rodiči
Příloha č. 7	Informační leták pro rodiče Živá zahrada
Příloha č. 8	Ukázky jídelníčků se zařazením zdravých potravin
Příloha č. 9	Leták FNM
Příloha č. 10	Leták SbS Nabídka vzdělávání

Proč si vybrat vzdělávací program **Začít spolu?**

Orientace pedagogiky na dítě

- dětem jsou poskytovány **rozmanité zdroje učení** a zajištěno podnětné prostředí
- důležitá je **pozitivní atmosféra** a „pohodové“ učení
- práce v tzv. centrech aktivit od raného věku podporuje **vlastní aktivity dětí**
- základní formou hodnocení se stává **sebehodnocení**

Demokratické principy ve výchově a vzdělávání

- program podporuje **zdravý a přirozený vývoj dětí**
- cílem vzdělávání je **smysluplně se učit a samostatně myslet**
- děti se učí řídit vlastní učení a přebírat **zodpovědnost za svoji práci**
- proces učení je stejně důležitý jako jeho výsledek
- **děti jsou vedeny k respektu k ostatním**, učí se oceňovat druhé za jejich práci

Individuální přístup k dítěti

- **děti pracují svým vlastním tempem** na úkolech přiměřených jejich schopnostem
- je podporována **inkluze dětí se speciálními potřebami**
- program se osvědčuje u dětí z **různých etnických menšin**
- jsou **respektovány potřeby nadprůměrně nadaných dětí**

Posilování partnerství rodiny a školy

- rodiče jsou **vítanými partnery školy**
- rodiče jsou vybízeni **aktivně se podílet na chodu školy**

Vzdělávací program **Začít spolu** je realizován v ČR již od roku 1994. V současné době uplatňuje metodiku programu **více než 100 mateřských škol a 70 základních škol**. Program je zároveň součástí mezinárodní vzdělávací sítě a jeho myšlenky jsou uplatňovány ve více jak 30 zemích světa.

Začít spolu

SEBEPŘIJETÍ - SEBEDŮVĚRA, PŘEDSTAVY O SOBĚ

6. Má důvěru v přiměřeně důsledné a podporující dospělé.

V tomto bodě může být "důvěra" prokázána řadou způsobů. Zahrnuje ochotu dítěte zůstat s jiným dospělým, než jen se svým rodičem, vyhledat útěchu u učitelky, má-li pocit úzkosti, nebo se na pobídku učitelky a za její podpory odváží k riskantnímu činu (jako třeba jít na výlet anebo vyšplhat se do výšky). To pochopitelně znamená, že tento dospělý má důvěru dítěte. Dítě, které důvěřuje dospělým téměř vždy (po "seznámení se", t.j. za dva týdny po vstupu do školky), by mělo dostat "5".

Příklad na udělení známky "2" - Pokud se během dvoutýdenního období dospělý ve vztahu k dítěti neměnil a podporoval je (tzn. že stojí za to důvěřovat mu) a dítě stále - spíš častěji než naopak - váhá zůstat s dospělým samo, nehledá u něj útěchu a/nebo nepřijímá jeho pomoc nebo pobídku na nebezpečné situace.

7. Žádá slovy zdvořile o pomoc dospělé i vrstevníky až když to skutečně potřebuje

Například Michal se snaží sundat svůj dokončený obrázek z podstavce. Zápasí se svorkou, ovšem ne natolik dobře, aby se mu podařilo papír sundat. Přejde na druhou stranu stojanu

8. Přijímá odpovědnost za vlastní činy.

Sem patří příklady typu: dítě setře rozlité mléko, aniž by mu o to někdo říkal anebo aniž by za to přičítalo vinu někomu jinému, pomůže jinému dítěti postavit stavbu z kostek, kterou náhodou rozbořilo, i když jej o to žádný dospělý nepožádal anebo odevzdá svou tříkolku, jakmile zazvoní, neboť tak zněla dohoda. "Zachovat si vlastní tvář" je důležitá hodnota, která se uznává v mnoha jiných kulturách. Dítě, jež pochází z takového prostředí a od něhož se očekává, že se při konfrontaci přizná, tak patrně neučiní, a to právě kvůli této hodnotě. Aktivně takovému dítěti pomozte: vedte je a poukazujte na to, jak by se mělo vhodně chovat, neobviňujte je, ani se nezaměřujte na věci, které by dělat nemělo. Dítě, které většinu času koná takové činy, jež ukazují, že za své předchozí chování bere zodpovědnost, by mělo dostat známku "5".

Příklad na udělení dvojky "2" - Když je Sabina požádána o to, aby po skončení volné zábavy místo uklidila, většinou odpoví, že si tam nehrála, ačkoli to není pravda.

9. Snadno se orientuje a přizpůsobuje přechodům.

Děti s nízkou úrovní uvědomění si sebe sama mohou mít při přecházení na jiné místo potíže: vše kolem je v pohybu, musí si pamatovat, kam má jít a dorazit na místo určení, učitel

---

SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

11. Účinně vyjednává s ostatními.

Děti s dobrými společenskými dovednostmi vstoupí během konfliktu, respektive potencionálního konfliktu, do slušného vyjednávání, a setrvá v něm, dokud se nenajde uspokojivé řešení pro všechny zúčastněné. To vyžaduje dobré sluchové vnímání. Pro většinu malých dětí je vyjednávání schopností, která vzniká náhle. Jeden příklad dobrých vyjednávacích schopností: dítě si chce v centru aktivity půjčit autíčko. Požádá o ně, vstoupí do diskuse s dítětem, které hračku používá, dohodne se na tom, že se nastaví budík a po uplynutí čtyř minut si auto převezme tak, jak se dohodlo. Takové dítě by mělo dostat známku "5".

Příklad pro udělení dvojky ("2") - Vyskytne-li se konfliktní situace, David není schopen poslouchat ostatní. Za velké pomoci a podpory dospělého se k poslechu přinutí, zůstane a přednese takový návrh, který může být uskutečněn rychle.

Milí rodiče,

*tatínek Tadeáška Hanzelky
nám zajistil návštěvu
autoservisu ve FNM, kde
pracuje. Děti tak uvidí dílnu na
opravu a údržbu vozového
parku a sanítek. Exkurze se
koná v pondělí **17. 11. 2012** od
10.00 hod. Vycházet budeme v
9.30 hod., přiveďte prosím, své
děti včas!*

*P. Hanzelkovi děkujeme za
iniciativu a dobrý nápad.*

Těšíme se na pěkné zážitky.

Marie Paunová & kolektiv

„Víčko k víčku pro Mišičku“

Michalka je šestiletá holčička, která má od narození neznámou nemoc připomínající dětskou mozkovou obrnu spojenou s centrální svalovou hypotonií. Tato nemoc má za následek celkové zhoršení hybnosti těla, která znemožňuje běžný pohyb zdravého člověka a naprosto vylučuje samostatnou chůzi. Přes veškeré překážky, se kterými se Miša musí potýkat, je to veselá chytrá holčička.

Navzdory těžkému osudu se snažíme Miše zajistit plnohodnotný život pro její rozvoj a zařadit ji do běžného dětského života. To se neobejde bez speciálních pomůcek a rehabilitací. Každý i minimální pokrok, který Miša udělá díky těmto pomůckám a rehabilitacím, je pro Mišu velká šance se osamostatnit a prožít lepší život.

Péče o Michalku je náročná zejména finančně a proto jsme se rozhodli, zkusit získat finance prostřednictvím sbírání víček – 1kg víček = 6,- Kč.

Výdělek z víček by byl použit na kompenzační pomůcky, které nehradí pojišťovna a na specializovaný léčebný program KLIM-THERAPY (cca 50 000,-).

Sbírají se víčka od Pet lahvi. Více se dozvíte na web stránkách www.michalka-dmo.webnode.cz

Všem, kdo se zapojí do akce- „Víčko k víčku pro Mišičku“ moc děkujeme.

www.facebook.com/michalka.zahradnikova

tel: 724 011 896 Pavel Zahradník

Mateřská škola Začít spolu s.r.o.

Vás srdečně zve na neformální „Posezení s rodiči u kafička nebo čaje“ **ve čtvrtek 28. 1. 2013 od 18:00** v tělocvičně MŠ Motoláček. Uvedte prosím účast podpisem u jména svého dítěte a označte křížkem zájem o individuální konzultaci. V případě potřeby zajistíme hlídání vašeho dítěte po celou dobu trvání. Setkání se zúčastní všichni členové pedagogického sboru.

Program:

1. Poslechneme si úvodní slovo
2. Povíme si o projektu Živá zahrada
3. Probereme provozní a organizační záležitosti
4. Řekneme si co dětem chutná
5. Naplánujeme akce a výlety
6. Sdělíme si náměty, připomínky, zkušenosti a doporučení
7. Poptáme se na své dítě (individuální konzultace – pouze pro zájemce)
8. Společně se rozloučíme

Těšíme se na vás!

Příloha č. 7: Informační leták pro rodiče Živá zahrada

Milí rodiče,

rádi bychom Vás dle dohody na Setkání s rodiči požádali o spolupráci při realizaci projektu **Živá zahrada**. Jak víte, chceme dětem přiblížit pěstitelské práce a dát jim možnost pěstování zeleniny a ovoce přímo na pozemku školní zahrady. Neocenitelnou zkušeností pro ně bude účast na přípravách a pomoc při těchto přípravách. Budou moci pozorovat a vyzkoušet, co vše je třeba udělat, než si budou moci sníst např. jahodu.

Naším záměrem je připravit 2 záhonky – jeden pro pěstování jahod, mrkve, hrášku, dýně, ředkviček apod., druhý bylinkový a květinový. Také bychom v zatravněné ploše rádi vysadili rybízové a angreštové keře.

Pomoc budeme potřebovat hlavně od silných tatínků:

- Zrytí záhonků
- Odvoz drnů a zeminy
- Osazení travní bariéry
- Vyhĺoubení jam pro keře
- Navázání zeminy

Pomoci mohou i maminky:

- Konečná úprava záhonků
- Setí a sadba sazenic
- Pokládání fólie pod jahody
- Hrabání, úprava cest

Nemáte – li, uvítáme zakoupení sadby, ovocných keřů a květin k osázení. Nářadí (rýče, lopaty, hrábě, motyky, kolečko) si prosím přineste vlastní.

- Organizace:

V týdnu od 13.5. do 17.5. nahlaste učitelkám ve třídě způsob svého zapojení (např. rytí záhonů, zakoupení květinové sadby, vysetí semen apod.) nebo se zapište do připravených archů k vybrané aktivitě.

V týdnu od 20.5. do 24.5. 2013 proběhne samotná realizace a vy prosím nahlaste dle Vašich časových možností, který den se zapojíte (nebo zapište).

Zapojit se můžete ideálně odpoledne při vyzvedávání dítěte, aby se dítě mohlo prací rovněž zúčastnit. Nezapomeňte si prosím vzít s sebou vhodný pracovní oděv, obuv a dobrou náladu. Vaše děti budou jistě vydatnými pomocníky. Společně pak budeme o zahradu pečovat a děti budou pravidelnými konzumenty takto získané úrody.

Děkujeme za spolupráci a těšíme se na Vás!

Příloha č. 8: Ukázky jídelníčku se zařazením zdravých potravin

ORHZE

JÍDELNÍČEK 24. 2. – 28. 2. 2014

Pondělí

Snídaně: Rohlík s máslem, jogurt, čaj
Přesnídávka: Ovocný talíř
Oběd: Polévka kmínová
Smažený květák, brambory, mrkvový salát *noka z Marbina*
Svačina: Šunkový chlebiček, okurka, čaj
Večeře: Zapečené file se sýrem, bramborová kaše

Úterý

Snídaně: Chléb s medovým máslem, Milk drink natural, čaj
Přesnídávka: Pomeranč
Oběd: Polévka s masovými noky
Gnocci s kuřecím masem a špenátem *PAVLA*
Svačina: Sojová houska s máslem a plátky vajec, mrkev, čaj
Večeře: Cizrnové lívanečky s džemem

Středa

Snídaně: Piškotová bábovička, čaj
Přesnídávka: Tvaroháček, jablko
Oběd: Polévka bramborová *Marbina*
Špagety carbonara
Svačina: Chléb, žervé se šunkou, kávie, čaj
Večeře: Krůti na bylinkách, brambory *PAVLA*

Čtvrtek

Snídaně: Chléb s máslem a šunkou, čaj
Přesnídávka: Banán, Milk drink ochucený
Oběd: Boršč
Dukátové buchtičky s krémem
Svačina: Rohlík se sýrovou pomazánkou, ředkvičky/kedlubny, čaj
Večeře: Vepřové po čínsku, rýže *PAVLA*

Pátek

Snídaně: Chléb s máslem a plátkovým sýrem, Milk drink natural, čaj
Přesnídávka: Ovocné pyré, muffin
Oběd: Polévka pórková
Francouzské brambory, kyselá okurka
Svačina: Pizza rohlík, rajske jablko, čaj
Večeře: Zadělávané kuře, brambory

g 4
k 2 (6)

Ovaz.

JÍDELNÍČEK 10. 2. – 14. 2. 2014

Pondělí

Snídaně: Sojový rohlík s máslem, Tvaroháček, čaj
Přesnídávka: Jablko
Oběd: Polévka hovězí s těstovinami
Kuře na protlaku, těstoviny
Svačina: Chléb se šunkovou pěnou, mrkev/kedlubna, čaj
Večeře: Rizoto s masem a zeleninou, rajský salát

Úterý

Snídaně: Kaiserka, jogurt, čaj
Přesnídávka: Sezónní ovoce
Oběd: Polévka drůbková s rýží
Plněné bramborové knedlíky, špenát
Svačina: Chléb s máslem a plátkovým sýrem, čaj
Večeře: Vločková kaše s kakaem, kompot

Středa

Snídaně: Šáteček, Milk drink ochucený, čaj
Přesnídávka: Obložený chlebiček s kapií
Oběd: Polévka zeleninová s krupicí
Kuřecí řízek smažený, brambory, mrkvový salát
Svačina: Pudink s ovocem a piškoty, čaj
Večeře: Tortilly s kečupem a sýrem

Čtvrtek

Snídaně: Rohlík s máslem, Eidam, čaj
Přesnídávka: Banán, Milk drink ochucený
Oběd: Polévka cizrnová
Ovocné knedlíky sypané tvarohem
Svačina: Chléb s olejovkou pomazánkou, salátová okurka, čaj
Večeře: Vepřová pečeně, brambory, baby mrkev

Pátek

Snídaně: Jogurt s piškoty, čaj
Přesnídávka: Ovocný talíř
Oběd: Polévka haše
Vepřové na paprice, knedlíky
Svačina: Chléb s máslem a šunkou, banán, čaj
Večeře: Zapečené těstoviny s masem, zeleninový salát

Mathea
DAVA, LUCKA P., PAVLA
PAVLA
MARTINA
0:6
V:-
⑥

Lusitiny jsou bohatým zdrojem bílkovin, nestrávené křemáše sóji, s obsahem vlákniny.

Citrusy nemůžeme úplně vyloučit tak pro obsah vitamínů rozpustných v tucích, jeho spotřebu omezíme výběrem ostatních potravin, na přípravu posmrtnou používáme rostlinné oleje a rostlinné tuky.

Nesrovnalé tuky: máslo, sádlo, sůl, majonéza, ořechy, kypřovací prášky atd.

Zdrojem velkého množství energie jsou sacharidy.

Nesrovnalé dle množství: cukrem, sladidly, bílým jídlom, moučnými výrobky, dezerty, bonbony, čokoláda.

Můj nejlepší kamarád je vitamín C, kde ho najdu, je to sladké, paprika, pomeranč, v paprice přece v čirou, pomeranč, a v naší zeleně.

To koukáte, jak všechno vám každému to napovím, ...

... že dle žitru součástí redukční stravy je zelenina a ovoce. Dodají vitaminy, minerální látky, vlákninu a zažerou chuť na paměti.

Nevhodné: smažené zeleniny, rostlinné bílkoviny, hranolky, chipsy, karamelové ovocí, ušněné ovoce, slazené kompoty a přeslazené šťavy.

Pozor na bonbony a trusové víno, mají značné množství sacharidů a tím i kalorií.

Dám si čerstvou zeleninku a k ní mává chlebiček zdravý budu, silný budu, nebude jak Cvaliček.

Deti by si měly zvyknout konzumovat potraviny s hrubou vlákninou (celozrnný tmavý chléb, salámatiny, ovocné vláčky, müsli výrobky, celozrnné těstoviny). Vláknina naplní žaludek, vede k počtu nasytení a důležitá je pro úpravu zácpy.

Nesrovnalé výrobky: tučné sladké, smažené pečivo, pečivo z bílé mouky, ořechy.

Všichni „jíme očima“ a u dětí to platí obzvláště. Jedlník by měl být pevný, jidla chutné a výsostně upravená, používána v příjemném prostředí. Vhodné je podávat menší porce 5 – 6x denně. Nudíme rádi, snídát.

Větší množství z celodenního příjmu potravy by mělo být spotřebováno v dopoledních hodinách.

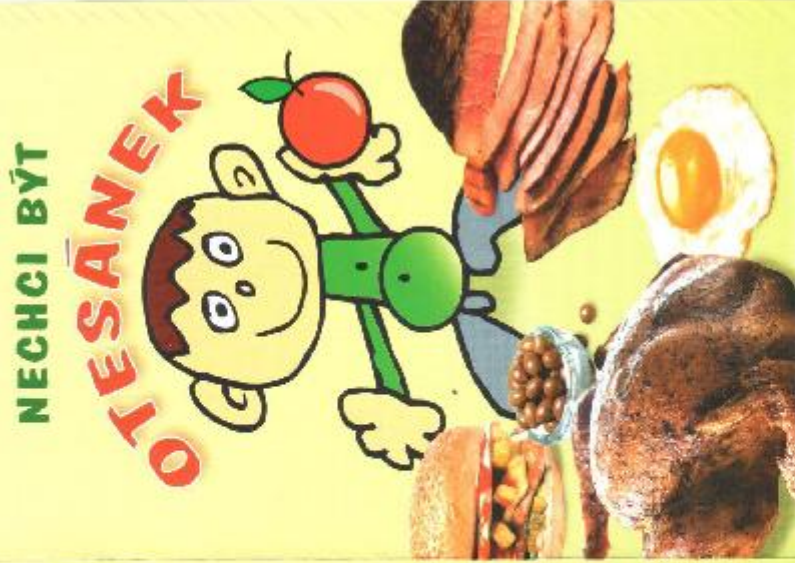

Pevná strava - základ zdraví. Pevnost to můžeme provést, přistoupit velcí, malí. Vít to začít od malíčka. Chce to začít od sestřičky, - povídala má sestřička má - nemášim se tloušťky má - až budu na váze sá.

Zpracavali nutriční terapeutky FN Motol

Podlehlý má vyhledání kromě potravy chleba - ho programy Aa, B, S. Některé programy zdraví - kromě potravy, zdravé stravy, programy C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Y, Z.

NECHCI BÝT O TĚSÁNEK

Táto, mámo, babičko, dědečku i tetičko, chci být hbitý, mrštný, čilý, žive mne tak moji milí. Sedněte a poslouchejte, bude to jen chvílička, co mi řekla o výživě má nutriční sestřička.

NABÍDKA VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT STEP BY STEP ČR, o.p.s.
BŘEZEN–SRPEN 2014

Mo1 Návštěva v mateřské škole Začít spolu MŠ Kurandové, Praha 5

Nabízíme Vám jedinečnou příležitost seznámit se s programem Začít spolu přímo ve třídách mateřské školy, která má s realizací tohoto programu dlouholeté zkušenosti. Budete mít možnost strávit celý den ve školce Začít spolu, pozorovat prostředí i výchovně vzdělávací procesy, zaznamenávat si své postřehy apod. Po skončení návštěvy Vám bude p. učitelka k dispozici k reflexi celého dne, k zodpovězení Vašich případných otázek, k diskusi nad tématy, které Vás zajímají.

Termín: 13. března, 8.00-13.00

Místo: MŠ Kurandové, Praha 5- Barrandov, <http://www.mskurandove.cz/index-start.php>

Cena: 600 Kč (v ceně je zahrnuto lektorné, materiály pro účastníky, drobné občerstvení)

Mo2 Návštěva v mateřské škole Začít spolu MŠ Motoláček, Praha 5

Nabízíme Vám jedinečnou příležitost seznámit se s programem Začít spolu ve firemní MŠ, která je zřízena pro děti zaměstnanců FN Motol. Specifikum této MŠ je, že zajišťuje celodenní provoz pro děti od 2,5- 6/7 let. Po skončení návštěvy Vám bude p. ředitelka k dispozici k reflexi celého dne, k zodpovězení Vašich případných otázek, k diskusi nad tématy, které Vás zajímají.

Termín: 3. dubna, 8.00-13.00

Místo: MŠ Motoláček, Praha 5- Motol, <http://www.motolacek.cz/>

Cena: 600 Kč (v ceně je zahrnuto lektorné, materiály pro účastníky, drobné občerstvení)

Mo3 Setkání ředitelů MŠ Začít spolu

Cílem setkání bude:

- **Ohlédnout se za zoletou historií programu**, zejména na jeho dopad do vzdělávacího systému, do výchovné a vzdělávací práce učitelů a povědomí rodičů.
- **Představit Vám novinky a další inspirace pro Vaši práci**, které vznikly v posledních letech v mezinárodní organizaci ISSA (International Step by Step Association), která zastřešuje všechny země, kde je program Začít spolu realizován.
- **Nabídnout Vám dílnu a krátkou prezentaci zaměřenou na rozvoj matematických dovedností v předškolním věku** - Vzdělávání orientované na budování schémat v matematice podle profesora Hejného, které vychází (stejně jako ZaS) z konstruktivistického pojetí, a které pomáhá dětem v přirozeném didaktickém prostředí dobře porozumět pojmům, vztahům, situacím přičemž respektuje individualitu každého dítěte.
- **Dát prostor pro vzájemné sdílení zkušeností, nápadů, materiálů**, pro otázky, na které hledáte odpovědi apod.

Termín: 25. dubna, 9.30-15.30

Místo: Praha 10, školící středisko InGarden, Nad Primaskou 292/45 (5 min od stanice metra A Strašnická)

Lektorky: Mgr. Markéta Literová, ředitelka SbS ČR, o.p.s., Mgr. Mirka Škardová, metodička programu Začít spolu, PhDr. Jana Slezáková, Ph.D., certifikovaná lektorka H-mat

Cena: 500 Kč (v ceně je zahrnuto lektorné, materiály pro účastníky, drobné občerstvení)